ДК
"ДЭЛГЭР КОНСАЛТИНГ" ХХК

Улаанбаатар. Бага тойруу-47: Утас: (976)-99194746: E-mail: delgerconsulting@gmail.com

2025 оны 02 сарын 06-ны өдөр Дугаар 1/01 Улаанбаатар хот

БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫГ ХАМГААЛАХ, УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТӨД ДАСАН ЗОХИЦОХ ТӨСӨЛД

Зөвлөх үйлчилгээний гэрээт ажлын гүйцэтгэлийн тайлан хүргүүлэх тухай

"Байгаль хамгаалагчийн сургалтын хөтөлбөрийн дагуу судалгаа, мониторингийн сургалт зохион байгуулах" (Дугаар: БОЯБХУАӨДЗТөсөл/20240904019) зөвлөх үйлчилгээний гэрээт ажлын гүйцэтгэлийн тайланг холбогдох бусад материалын хамт хүргүүлэв. Үүнд:

1. Гүйцэтгэлийн тайлан (Монгол, Англи хэлээр)
2. Байгаль хамгаалагчийг мэргэшүүлэх анхан шатны сургалтын гарын авлагын хэвлэсэн эх. А4/210 нүүр.
3. Байгаль хамгаалагчийг мэргэшүүлэх дунд шатны сургалтын гарын авлагын хэвлэсэн эх. А4/282 нүүр.
4. Дээрх 2 гарын авлагын эх, түүнд орсон гэрэл зураг, дүрслэл, байгаль хамгаалагчийг мэргэшүүлэх мониторингийн сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг тоон хувилбараар буулгаж, хадгалсан зөөврийн зөөврийн диск – 1ш..

УЛААНБААТАР ХОТ ДЭЛГЭР КОНСАЛТИНГ ХХК ТТТ3464 5929849

ЗАХИРАЛ Х. ТЭРБИШ

ДК
"ДЭЛГЭР КОНСАЛТИНГ" ХХК

Улаанбаатар. Бага тойруу-47: Утас: (976)-99194746: E-mail: delgerconsalting@gmail.com

2025 оны 02 сарын 25 ны өдөр Дугаар 1/02 Улаанбаатар хот

БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫГ ХАМГААЛАХ, УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТӨД ДАСАН ЗОХИЦОХ ТӨСӨЛД

Зөвлөх үйлчилгээний гэрээт ажлын гүйцэтгэлийн шинэчилсэн тайлан, холбогдох материалыг хүргүүлэх тухай

"Байгаль хамгаалагчийн сургалтын хөтөлбөрийн дагуу судалгаа, мониторингийн сургалт зохион байгуулах" (Дугаар: БОЯБХУАӨДЗТөсөл/20240904019) зөвлөх үйлчилгээний гэрээт ажлын гүйцэтгэлийн тайланг хүлээн авах ажлын хэсгийн гишүүдээс бичгээр ирүүлсэн асуулт, санал, шүүмжийн дагуу Байгаль хамгаалагчдыг мэргэшүүлэх анхан ба дунд шатны сургалтын нэмэн боловсруулж баяжуулсан гарын авлагын эх зохиолыг түүнд холбогдох сургалтын бусад материалын хамт хүргүүлэв. Үүнд:

1. Гүйцэтгэлийн тайлан (Монгол, Англи хэлээр), хавсралтын хамт (Хавсралт 1-10)
2. "Байгаль хамгаалагчийн сургалтын хөтөлбөрийн дагуу мониторингийн мэргэшүүлэх сургалт зохион байгуулах" сэдэвт гэрээт ажлын гүйцэтгэлийн тайлантай холбогдож гарсан саналын товъёог (Хавсралт 11).
3. Байгаль хамгаалагчийг мэргэшүүлэх анхан шатны сургалтын гарын авлагын хэвлэсэн эх. A4/215 нүүр.
4. Байгаль хамгаалагчийг мэргэшүүлэх дунд шатны сургалтын гарын авлагын хэвлэсэн эх. A4/284 нүүр.
5. Дээрх 2 гарын авлагын эх, түүнд орсон гэрэл зураг, дүрслэл, байгаль хамгаалагчийг мэргэшүүлэх мониторингийн сургалтын хэрэглэгдхүүн, видео бичлэг зэрэг нийт 869 MB багтаамжтай материалыг тоон хувилбараар буулгаж, хадгалсан зөөврийн диск – 1ш.

УЛААНБААТАР ХОТ
ДЭЛГЭР КОНСАЛТИНГ ХХК
ТТТ3464 5929849

ЗАХИРАЛ Х. ТЭРБИШ

"БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧИЙН СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙН ДАГУУ СУДАЛГАА, МОНИТОРИНГИЙН СУРГАЛТ ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ" (БОЯБХУАӨДЗТөсөл/20240904019/01/02) ГЭРЭЭТ АЖЛЫН ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН ТАЙЛАН

Улаанбаатар
2025 оны 02 сарын 03

ОРШИЛ

"Байгаль хамгаалагчийн сургалтын хөтөлбөрийн дагуу судалгаа, мониторингийн сургалт зохион байгуулах" зөвлөх үйлчилгээний ажлыг 2024 оны 10 сарын 10-аас 2025 оны 02 сарын 10-ий өдрүүдэд талуудын хооронд байгуулсан гэрээний дагуу гүйцэтгэв. БОУАӨЯ-ны Төрийн бичгийн даргын баталсан ажлын даалгавар, Захиалагч болон Санхүүжүүлэгч талтай гэрээгээр харилцан тохиролцсоны дагуу зөвлөх үйлчилгээний ажлын хүрээнд хийж гүйцэтгэсэн ажлыг тайлагнаж байна.

Гүйцэтгэгч баг хамт олон. Сургалтын гарын авлагын эх эмхэтгэн зохиох, нийцлийн сургалт зохион байгуулах ажлыг дараах бүрэлдэхүүнтэй баг хамт олон гүйцэтгэв. Үүнд:

1. Х.Тэрбиш - Багийн ахлагч. МУИС-ийн зөвлөх профессор, доктор (PhD) биологич, экологич.
2. С.Шар – Багийн гишүүн. МУИС-ийн зөвлөх дэд профессор, доктор (PhD) биологич, амьтан судлаач.
3. Д.Лхагвасүрэн – Багийн гишүүн. МУИС-ийн дэд профессор, доктор (PhD), биологич-амьтан судлаач, экологич.
4. Д.Нарангарвуу - Багийн гишүүн. МУИС-ийн дэд профессор, доктор (PhD), биологич-амьтан судлаач, экологич.
5. Д.Өсөхжаргал - Багийн гишүүн. МУИС-ийн ахлах багш, доктор (PhD), биологич-амьтан судлаач, байгаль хамгааллын биологич.
6. Ц.Сэр-Од - Багийн гишүүн. МУБИС-ийн багш, доктор (PhD), Газар зүйч, аялал жуулчлалын менежер.
7. А.Ариунжаргал - Багийн гишүүн. МУБИС-ийн багш, доктор (PhD), Сургалтын онол арга зүйч
8. М.Эрдэнэбаяр - Багийн гишүүн. Олон улсын Улаанбаатар их сургуулийн Хуулийн тэнхимийн багш, профессор, доктор (PhD), цагдаагийн хурандаа, Экологийн эрх зүйч
9. Д.Бадамцэцэг - Багийн гишүүн. ДХИС-ийн Экологийн эрх зүйн тэнхимийн ахлах багш, доктор (PhD), цагдаагийн дэд хурандаа, Экологийн эрх зүйч.
10. С.Даваацэрэн – Багийн гишүүн. ОБЕГ-ын Санхүү ар талын газрын ахлах шинжээч, онцгой байдлын албаны ахмад, Хүний их эмч, анагаах ухааны магистр.
11. Г.Ууганбаяр – Хустайн БЦГ-ын Хамгаалалтын захиргааны судалгаа, хамгаалал хариуцсан мэргэжилтэн, биологийн ухааны магистр.

НЭГ. БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧИЙГ МЭРГЭШҮҮЛЭХ АНХАН БА ДУНД ШАТНЫ СУРГАЛТЫН ГАРЫН АВЛАГА БОЛОВСРУУЛСАН АЖЛЫН ТАЛААР

Баталсан сургалтын хөтөлбөрийн дагуу "Байгаль хамгаалагчийг мэргэшүүлэх анхан шатны сургалтын гарын авлага"-ын эхийг 5 бүлэг, сэдвийг хамран боловсруулсан болно. Сургалтын модулийн үндсэн агуулгыг 1-р хавсралтаар үзүүлэв. Мөн уг гарын авлагыг бүрэн эхээр нь хэвлэмэл болон тоон (дижитал) хэлбэрээр энэ тайланд хавсаргалаа. Гарын авлагын эх бичвэр нь 5 бүлэг, 130 гаруй сэдвийг хамарсан, А4 хэмжээтэй 210 гаруй нүүр бөгөөд 174 зураг, бүдүүвч, гэрэл зураг, 18 хүснэгт, суралцагсдын мэдлэг сорих 140 тест, ахиц дэвшлийг үнэлэх 30 тест, бүгд 170 тест, асуулт-51, даалгавар, дадлага ажил-23, бие даалтын сэдэв-16, жишээ-10, ном бүтээлийн жагсаалт, хавсралт зэргээс бүрдэл болно. Эхэд орох зургуудыг бүлэг тус бүрээр ялган, тус тус тоон хавтсанд оруулж эмхлэв. Мөн анхан шатны сургалтанд зориулан 15 иж бүрдэл хичээлийн хэрэглэгдэхүүн боловсруулж, мониторингийн сургалтанд ашигласан.

БОУАӨЯ-аас өгсөн чиглэл, зөвлөмжийн дагуу, АНУ-ын ХААЯ-ны Ойн албанаас Монгол улсад хэрэгжүүлж буй "Зэрлэг амьтан, ургамлын эсрэг гэмт хэрэгтэй тэмцэх үндэсний чадавхыг бэхжүүлэх нь" төслөөс боловсруулсан эргүүл хяналтын ажлын арга, техникийн асуудлыг Байгаль хамгаалагчдыг мэргэжүүлэх анхан шатны сургалтын гарын авлагын 4-р бүлэгт "4.3. Эргүүл, хяналт шалгалтын зарим арга, анхаарах зүйлс" гэсэн дэд сэдэв болгон нэмж оруулав.

"Байгаль хамгаалагчийг мэргэшүүлэх дунд шатны сургалтын гарын авлага"-ын эх зохиолыг сургалтын хөтөлбөрийн дагуу 5 бүлгээр, 2-р хавсралтад буй агуулгыг хамран боловсруулсан болно. Гарын авлагын эх бичвэр нь эдгээр 5 бүлгийн 80 гаруй сэдвийг хамарсан, А4 хэмжээтэй 280 гаруй нүүр бөгөөд 160 төрөл бүрийн зураг, бүдүүвч, гэрэл зураг, 43 хүснэгт, суралцагсдын мэдлэг сорих 140 тест, ахиц дэвшлийг үнэлэх 30 тест, нийт 170 тест (хариултын хамт), асуулт-26, даалгавар, дадлага ажил-24, бие даалтын 25 сэдэв болон бүтээлийн жагсаалт, хавсралт зэргийг багтаажээ.

Бүлэг, сэдвийн агуулгыг баяжуулж утга санааг бүрэн илэрхийлэх, суралцагсдад ойлгомжтой болгох үүднээс БИОСАН, СМАРТ, BAIGALI программуудын ажлын хуудаснууд, тэдгээрийн ухаалаг утасны дэлгэцэд харагдах байдал зэргийг харуулсан зураг зэрэг нийт 30 гаруй зураг, дүрслэлийн материалыг эдгээр гарын авлагад оруулав. Уг зураг, дүрслэлийн материалууд нь эх бичвэрт зохих журмын дагуу ишлэгдсэн, эсвэл зохиогчид нь өөрсдийн гэрэл зургийн бүтээлээ ашиглахыг зөвшөөрч, албан ёсоор эх хувиар нь өгсөн тул зохиогчийн эрхийн хувьд ямар нэг асуудалгүй болохыг дашрамд тэмдэглэе.

Багш бүр өөр өөрсдийн боловсруулсан бүлэг, сэдвийн дагуу 16 иж бүрдэл сургалтын материал болон цогц слайд бэлтгэж, сургалтад ашиглахад бэлэн болгосны зэрэгцээ мониторингийн сургалтад түүнийгээ ашиглан хичээл заалаа.

Эшилсэн болон суралцагсдын ашиглах бүтээлийн жагсаалтыг тогтсон журмын дагуу бүлэг тус бүрээр үйлдэж, тухайн бүлгийн төгсгөлд оруулав.

ХОЁР. БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧИЙГ МЭРГЭШҮҮЛЭХ АНХАН БА ДУНД ШАТНЫ МОНИТОРИНГИЙН СУРГАЛТ ЗОХИОН БАЙГУУЛСАН ТАЛААР

Сургалтын бэлтгэл ажил Сургалтыг хэзээ, хэрхэн зохион байгуулах болон сургалтад хамрагдлах байгаль хамгаалагчдын асуудлыг БОУАӨЯ, "Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох II, III" төслийн нэгжид тухай бүрд албан ёсоор танилцуулан чиглэл, зөвлөгөө авч, холбогдох Тусгай хамгаалалттай газрын хамгаалалтын захиргаанд албан бичиг хүргүүлэх, сертификатын эх бэлтгэх, хэвлүүлэх зэргээр зохих бэлтгэл ажлыг хангав. Мөн Монгол улсын Засгийн газрын тохируулагч агентлаг - ОБЕГ, МУИС, МУБИС, ДХИС-д холбогдох мэргэжлийн багш нарыг Байгаль хамгаалагчдын мэргэшүүлэх сургалтанд оролцуулах асуудлыг гүйцэтгэгчийн зүгээс албан бичгээр тавьж шийдвэрлүүлэв. Сургалтад оролцогсдын байр, хоол, унаа тээврийн асуудлыг Хустайн БЦГ төв төрийн бус байгууллага болон холбогдох бусад газартай зөвшилцөн зохицуулав.

Сургалтанд оролцсон байгаль хамгаалагчдын мэргэжил, боловсрол, ажлын туршлага. БОУАӨЯ-ны Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн бодлогын хэрэгжилтийн газрын хуваарийн дагуу энэ удаагийн сургалтад Горхи-Тэрэлжийн байгалийн цогцолборт газрын хамгаалалтын захиргааны 6, Богдхан уулын дархан цаазат газар, Хан Хэнтийн дархан цаазат газар, Хустайн байгалийн цогцолборт газрын хамгаалалтын захиргаанаас тус тус 3, нийт 15 байгаль хамгаалагчид оролцов (3-р хавсралт).

Сургалтад хамрагдсан 10 байгаль хамгаалагч нь дээд, 1 нь тусгай дунд (цахилгаанчин), 4 нь бүрэн дунд боловсролтой хүмүүс байв. Дээд боловсролтой байгаль хамгаалагчдаас 5 хүн экологич, байгаль хамгаалагч мэргэжлээр суралцаж төгссөн бол өрмийн инженер, эрх зүйч, малын их эмч, аялал жуулчлалын мэргэжилтэн, эдийн засагч мэргэжилтэй тус бүр 1 хүн байна.

Байгаль хамгаалагчийн албан тушаалд 0,1-2 жил ажиллаж байгаа 6; 5-10 жил ажиллаж буй – 6; 25-29 жил ажиллаж буй – 2 хүн тус тус энэ удаагийн сургалтад оролцлоо.

Сургалтын зохион байгуулалт, явц, багшлах бүрэлдэхүүн. Байгаль хамгаалагчийг мэргэшүүлэх анхан ба дунд шатны мониторингийн сургалтыг 2025 оны 1 сарын 13-наас 17-ны өдрүүдэд Хустайн байгалийн цогцолборт газарт 5 хоног байрлаж зохион байгууллаа.

Манай орны их дээд сургуулийн сургалтын практикаар шалгагдаж тогтсон жишгийн дагуу энэ удаагийн нийцлийн сургалтын хичээлийн хуваарийг боловсруулж мөрдөв. Тодруулбал, байгаль хамгаалагчийг мэргэшүүлэх анхан ба дунд шатны сургалтын 2 цагийн багтаамжтай нэгж хичээлийн үргэлжлэх хугацааг 90 минутаар тооцон хичээлийн хуваарийг боловсруулав. Хичээл хоорондын завсарлага 20 минут, үдийн их завсарлага 60 минут байхаар тус тус төлөвлөсөн. Багш бүр цагийн менежментийг сайн хэрэгжүүлсэн.

Анхан шатны мэргэшүүлэх сургалтад 9 байгаль хамгаалагч, дунд шатны сургалтад 6 байгаль хамгаалагч хамрагдан суралцаж, нэр бүхий 9 багш хуваарьт хичээлийг заалаа. Мониторингийн сургалтад, баталсан хөтөлбөр болон боловсруулсан сургалтын модулийн дагуу анхан шатны 40 цаг, дунд шатны 40 цагийн багтаамжтай хичээлийг, урьдчилан боловсруулсан хуваарийн дагуу орсон (4-р хавсралт). Сургалтын хөтөлбөрт тусгагдсан сэдвүүдээр мэргэшсэн, эрдмийн

зэрэг цолтой, Монгол улсын их дээд боловсрол, шинжлэх ухааны салбарт олон арван жил ажиллаж туршлагажсан дээрх нэр бүхий багш нар суралцагчдад хичээлийг заалаа.

Монгол улсын онцлогийг тусган боловсруулж, Галбын говийн бүс нутгийн байгаль, зэрлэг амьтдын судалгаанд тодорхой хугацаанд туршин хэрэгжүүлэх ажлыг удирдан гүйцэтгэсэн, Зэрлэг амьтан хамгаалах, судлах төвийн ажилтан (WCS) Б.Нарангуаг урьж, дунд шатны мэргэшүүлэх сургалтад СМАРТ программын хичээл заалгалаа. Энэ сэдвээр явуулсан сургалтад Хустайн БЦГ-ын хамгаалалтын захиргааны хүсэлтээр тэндхийн 7 байгаль хамгаалагчийг нэмж оролцуулан, өргөтсөн хэлбэрээр хичээлийг зохион байгуулав.

Сургалтыг лекц, дадлага хослуулан явуулахдаа агуулгын 30 хувьд онолын мэдлэг, 70 хувьд дадлага хийлгэхээр төлөвлөж, ажлын 5 өдөр хичээллэв. Сургалтад төрөл бүрийн гэрэл зургийн аппарат, 200-400 мм-ийн татдаг дуран, гэрэл зургийн автомат камер -3 иж бүрдэл, янз бүрийн машстабын газрын зураг, дуран, байршил тогтооч (GPS) -3ш, зай хэмжигч 2 ш, луужин, амьд баригч, радио дамжуулагч бүхий төрөл бүрийн размерын хүзүүвч -3ш, луужин, DJI Mavic pro загварын нисгэгчгүй нисэх төхөөрөмж (ННТ буюу дрон), ургамлын гербари, төрөл бүрийн видео бичлэг зэргийг ашиглан дадлага хичээлийг явуулլаа.

Сургалтын төгсгөлд БОУАӨЯ-ны Төрийн нарийн бичгийн даргын гарын үсэг бүхий, төрийн яамны тамгаар баталгаажуулсан мэргэшүүлэх сургалтын сертификатыг байгаль хамгаалагчдад олгосон (5-р хавсралт). Анхан шатны сургалтад хамрагдагсдад 25/A01-ээс 25/A9 хүртэлх дугаартай, дунд шатны сургалтад хамрагдагсдад 25/B01-ээс 25/B6 хүртэлх дугаартай сертификатуудыг тус гардуулав. Сертификатын дугаарын тайллыг 25/A01 ба 25/B01 гэсэн дугаартай сертификатаар жишээлэн авч үзье. Үүнд:

25 – Сургалт 2025 онд болсныг,

A – Анхан шатны мэргэшүүлэх сургалтад суралцсан болохыг,

B - Дунд шатны мэргэжүүлэх сургалтад суралцсан болохыг,

01 – гэсэн цифр нь тухайн суралцагчид олгосон сертификатын дугаарыг тус тус илэрхийлнэ.

Сургалтад хамрагдсан байгаль хамгаалагч тус бүрд сургалтын багц хэрэглэгдэхүүн тавьж олгосон. Сургалтын үйл ажиллагааг харуулсан зарим гэрэл зургийг 10-р хавсралтаас үзнэ үү.

Сургалтын явцын хяналт. Сургалтын явц, үйл ажиллагаанд БОУАӨЯ-ны ажлын хэсгийг төлөөлж, Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох төслийн ахлах зөвлөх, доктор П.Галрагчаа, нэгжийн гэрээ хариуцсан мэргэжилтэн М.Амгалан болон Монголын байгаль хамгаалагчдын холбооны гүйцэтгэх, доктор С.Баярхүү нар оролцож санал зөвлөмж өгсөн.

Энэ удаагийн сургалт урьдчилан төлөвлөсөн хуваарийн дагуу ямар нэг алдаа мадаггүй явагдсан бөгөөд сургалтын технологийг өндөр дээд түвшинд мөрдөн хэрэгжүүлсэн хэмээн гүйцэтгэгчийн зүгээс үзэж байна.

Сургалтын хэрэглэгдэхүүн. Сургалтад зураг, бүдүүвч, хэвлэмэл хуудас, видео бичлэг, слайд, төрөл бүрийн багаж хэрэгсэл, тоног, төхөөрөмж, ургамлын хатаамал цуглуулга зэрэг биет хэрэглэгдэхүүний зэрэгцээ бүлэг, сэдэв тус бүрээр нийт 31 сэдэвчилсэн цогц дижитал хэрэглэгдэхүүнийг (анхан шат-15, дунд шат -16) бэлтгэж ашиглав. Тэдгээр сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг дижитал хэлбэрээр эх хувиар нь төслийн нэгжид хүргүүлсэн болно.

Сургалтын ахиц, дэвшлийн үнэлгээ. Урьдчилан боловсруулсан тестээр (6-р хавсралт) сургалтын эхэнд болон сургалтын дараа суралцагчдын мэдлэгийг сорьж, ахиц дэвшлийн төлөв байдалд үнэлгээ өгөх оролдлого хийв. Анхан шатны сургалтад оролцсон 9 байгаль хамгаалагч сургалтын эхэнд давхардсан тоогоор 270 асуултаас 102 асуултад зөв хариулж 37,8% байсан бол сургалтын дараа 150 асуултад зөв хариулж 55,6% болон мэдлэгийн түвшин 17,8 хувиар өссөн үр дүн гарсан. Дунд шатны сургалтад оролцсон 6 байгаль хамгаалагч сургалтын эхэнд давхардсан тоогоор 180 асуултаас 107-г зөв хариулж 59,8%, харин сургалтын дараа 125 асуултыг зөв хариулж 69,4% болон мэдлэгийн түвшин 10 хувиар нэмэгдсэн байдалтай байна (Хүснэгт 1).

ХҮСНЭГТ 1. БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧДЫГ МЭРГЭШҮҮЛЭХ МОНИТОРИНГИЙН СУРГАЛТАД ОРОЛЦОГСДЫН АХИЦ ДЭВШЛИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ

№	Байгаль хамгаалагчдын нэрс	Аввал зохих		Сургалтын эхэнд		Сургалтын дараа		Ахиц дэвшлийн төлөв, хувиар
		оноо	Хувь	Оноо	Хувь	Оноо	Хувь	
Анхан шат								
1	А.Амармэнд	30.0	100.0	16.0	53.3	18.0	60.0	6.7
2	Гэлэгжамц	30.0	100.0	9.0	30.0	16.0	53.3	23.3
3	М.Мэндсайхан	30.0	100.0	13.0	43.3	17.0	56.7	13.3
4	Ариунболд	30.0	100.0	13.0	43.3	17.0	56.7	13.3
5	Сансар	30.0	100.0	13.0	43.3	18.0	60.0	16.7
6	Т.Шижирбаатар	30.0	100.0	6.0	20.0	17.0	56.7	36.7
7	Амартүвшин	30.0	100.0	2.0	6.7	10.0	33.3	26.7
8	Э.Эрдэнэболд	30.0	100.0	15.0	50.0	18.0	60.0	10.0
9	Б.Ганболд	30.0	100.0	15.0	50.0	19.0	63.3	13.3
	Нийт	270.0	100.0	102.0	37.8	150.0	55.6	17.8
Дунд шат								
1	С.Баасанхорол	30.0	100.0	17.0	56.7	21.0	70.0	13.3
2	О.Пүрэврагчаа	30.0	100.0	17.0	56.7	22.0	73.3	16.7
3	Н.Оюундаваа	30.0	100.0	23.0	76.7	24.0	80.0	3.3
4	Д.Болд-Эрдэнэ	30.0	100.0	17.0	56.7	19.0	63.3	6.7
5	Б.Буджав	30.0	100.0	18.0	60.0	22.0	73.3	13.3
6	С.Содов	30.0	100.0	15.0	50.0	17.0	56.7	6.7
	Бүгд	180.0	100.0	107.0	59.4	125.0	69.4	10.0

Сургалтын талаарх байгаль хамгаалагчдын санал, дүгнэлт. Анхан болон дунд шатны сургалтад хамрагдсан 15 байгаль хамгаалагч, Хустайн байгалийн

цогцолборт газрын 5 байгаль хамгаалагчийг оролцуулан энэхүү сургалтын талаарх сэтгэл ханамжийн судалгааг авсан. Сургалтыг явуулж байгаа багш нарын хичээл заах арга барил, хичээлийн бэлтгэл, хэрэглэгдэхүүн, суралцагчтай харилцах харилцааны байдлаар асуулга авахад Сургагч багш нарын ур чадварыг 45 удаа маш сайн, 35 удаа сайн гэж дүгнэсэн байна (График 1, 7-р хавсралт).

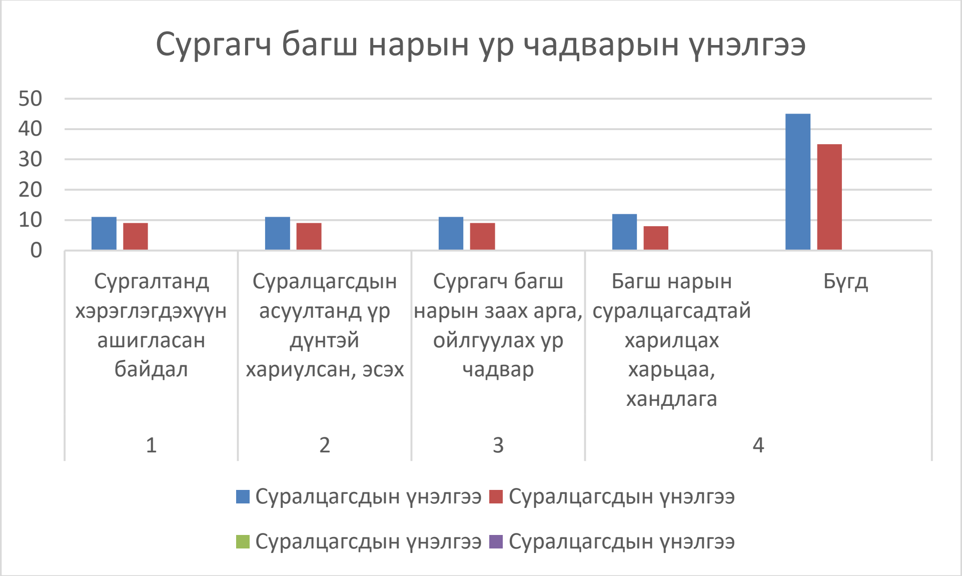

График 1.Сургагч багш нарын ур чадварын үнэлгээ

Сургалтад оролцогчдоос сургалтын зорилгоо биелүүлсэн байдал, сэдвийн агуулгын эрэлт хэрэгцээг тандсан санал асуулгад 19 оролцогч сайн, маш сайн, 1 оролцогч хангалтгүй гэсэн үнэлгээ өгсөн (График 2).

Байгаль хамгаалагчдаас авсан сургалтын үргэлжлэх хугацааны талаарх санал асуулгын дүнгээс үзвэл 90% хувь нь сургалт үргэлжлэх хугацааг зохимжтой, 5% нь хэт богино, 5% нь хэт урт гэж үзжээ (График 3).

График 2.Сэтгэл ханамжийн байдал   График 3.Сургалтын үргэлжлэх хугацаа

Бусад зүйлс

1. Сургалтын хугацаанд багш нар, байгаль хамгаалагчид, жолооч нарын байр, хоол, цай кофе зэрэг үйлчилгээг сэтгэл зүтгэл гарган чанарын өндөр дээд түвшинд үзүүлж, хичээлийн танхим, тоног төхөөрөмж, техник хэрэгслээр бүрэн хангасан Хустайн БЦГ төвийн хамт олон, захирал Ц.Дашпүрэвт гүнээ талархаж байна.
2. Хустайн БЦГ-ын Хамгаалалтын захиргаа, энд ажиллаж байсан, ажиллаж байгаа хамт олны 30 гаруй жилийн турш хийж хэрэгжүүлсэн байгаль хамгааллын олон талт үйл ажиллагаа, хичээл зүтгэлийн үр дүнтэй танилцах богино хугацааны экскурсийг сургалтын төгсгөлийн өдөр сургалтад оролцогсдын бүрэн бүрэлдэхүүнээр зохион байгуулав. Экскурсийн хугацаанд энэ тусгай хамгаалалттай газрын нутаг дэвсгэрт сэргээн нутагшиж буй тахь, халиун буга, цагаан зээрийн өнөр өтгөн сүргүүдтэй алхам тутамд таарч, тэдний эрх дураараа, амар амгалан идээшин амьдарч байгааг үзэж танилцав. Сургалтад оролцсон байгаль хамгаалагчдын маань хувьд сэтгэл тун хангалуун, бас ч зарим нь атаархангуй байсныг дурдсуу.
3. Сургалтад хичээл заасан ОБЕГ-ын ахлах шинжээч, хүний их эмч, ахмад С.Даваацэрэн, сургалтад оролцсон болон Хустайн БЦГ-ын хамгаалалтын захиргааны байгаль хамгаалагчид зэрэг нийт 30 шахам хүнд анхан шатны эмчийн үзлэг хийв. Тэрээр энэ ажлыг санаачлан, зүрхний цахилгаан бичлэгийн аппарат болон бусад тоног, хэрэгслээ бэлдэж ирсэн нь нэн сайшаалтайн зэрэгцээ, хүн ардын эрүүл энхийн төлөө өргөсөн тангаргаа хаана ч, ямар ч нөхцөлд чандлан сахиж, даган мөрдөж хөдөлмөрлөдгийнх нь нэгээхэн илрэл юм даа.
4. Эмчийн анхан шатны үзлэгээр сургалтад оролцсон нийт байгаль хамгаалагчдын 86,6 хувийнх нь зүрх, судасны үйл ажиллагааны үзүүлэлт хэвийн бус, артерийн даралт өндөр (140/100mmHg – 180/120mmHg) гэсэн үзүүлэлттэй байна (9-р хавсралт).
5. Гэрээт ажлын гүйцэтгэлийн тайланг хэлэлцсэн ажлын хэсгийн гишүүдээс бичгээр ирүүлсэн асуулт, санал, шүүмжийг хэрхэн хүлээж авсан тухай дэлгэрэнгүй танилцуулгыг энэхүү тайланд хавсаргав (11-р хавсралт).

ДҮГНЭЛТ

1. Байгаль хамгаалагчдыг мэргэшүүлэх анхан ба дунд шатны сургалтын хөтөлбөрийн агуулга нь байгаль хамгаалагчдын эрэлт хэрэгцээнд бүрэн нийцсэн, тэдний цаашдын ажилд үр дүнгээ өгөхүйц хэмжээнд боловсрогдсон байна.
2. Анхан ба дунд шатны сургалтын хөтөлбөрийн агуулга нь төлөвлөсөн цагийн хэмжээнд бүрэн тохирч байна.
3. Анхан ба дунд шатны мэргэшүүлэх сургалтын хөтөлбөрийн агуулгын дагуу гүйцэтгэгч баг хамт олны боловсруулсан сургалтын модуль нь уг сургалтын шаардлагад бүрэн нийцэж байна хэмээн бид үзлээ.
4. Сургалтад оролцогчдоос авсан сэтгэл ханамжийн судалгааны дүнгээс үзвэл 95 хувь нь зорилгоо ханган биелүүлсэн, үр дүнтэй сургалт боллоо хэмээн үнэлсэн

нь гүйцэтгэгч багийн ажилд өгсөн бодит үнэлгээ хэмээн үзэх бүрэн үндэстэй байна.

5. Сургалтад оролцогсдын мэдлэгийн түвшин, сургалтын өмнөх үеийнхээс 27,8 хувиар нэмэгдэж, тодорхой ахиц, дэвшил гарсныг энэ удаагийн мониторингийн сургалтын нэг үр дүн хэмээн үзэж байна.
6. Байгаль хамгаалагчийг мэргэшүүлэх сургалтыг 15-20 хүнтэй бүлгээр зохион байгуулах нь илүү үр дүнтэй болно.

САНАЛ

Сургалтын гарын авлага боловсруулж, мониторингийн сургалт зохион байгуулах явцад анзаарагдсан зарим зүйлийг засч сайжруулах нь зүйтэй хэмээн үзэж байна. Үүнд:

1. Анхан шатны мэргэшүүлэх сургалтын хөтөлбөрийн 3 дахь хэсэг буюу "Аюулгүй ажиллагаа, анхан шатны тусламжийн тухай" бүлгийн "Зүрхний даралт болон зүрхний шигдээсний үед үзүүлэх анхны тусламж" гэсэн агуулгын нэрийг "Цусны даралт болон зүрхний шигдээсний үед үзүүлэх анхны тусламж" хэмээн өөрчлөн нэрлэх нь зүйтэй байна. Бид мониторингийн сургалтыг энэ нэршлээр зохион байгуулсны зэрэгцээ сургалтын гарын авлагад ч бас тусгасан.
2. Дунд шатны мэргэшүүлэх сургалтын хөтөлбөрт орсон СМАРТ арга зүйн 16 цагийн хичээлийг туршилтын байдлаар зааж дараах нэмэлт өөрчлөлтийг сургалтын хөтөлбөрт оруулах зайлшгүй шаардлагатай гэж үзлээ. Тухайлбал, СМАРТ арга зүйг ТХГ-ийн хамгаалалтын захиргааны мэргэжилтэн ба байгаль хамгаалагчид гэсэн өөр хоорондоо ялгаатай үндсэн 2 чиг үүргийн ажилтнуудад зориулан боловсруулсан байна. Ийм учраас цаашдаа СМАРТ арга зүйн сургалтыг тус тусдаа ялгавартай 2 агуулгаар зохион байгуулах шаардлагатай болж байна. Үүнтэй уялдан байгаль хамгаалагчдын сургалтын хөтөлбөрт буй СМАРТ аргазүйн агуулгаас мэргэжилтэнд орох хэсгийг хасаж, агуулгыг 8-р хавсралтын дагуу өөрчлөн 14 цагт багтаан судлахыг санал болгож байна.
3. Байгаль хамгаалагч нь ажилдаа орсон цагаас эхлэн СМАРТ аргазүйг өдөр тутмын үйл ажиллагаандаа хэрэглэж, хуулийн хэрэгжилтийг сахин биелүүлэх үүрэгтэй тул уг агуулгыг "анхан шат"-ны сургалтын агуулгад тусган хэрэгжүүлэх боломжийг судалж үзэх шаардлагатай.
4. Гурван түвшний шаталсан сургалтанд байгаль хамгаалагчдаа ямар хуваариар, хэзээ хамран сургах тухай саналыг Тусгай хамгаалалттай газрын хамгаалалтын захиргаанд нарийвчлан гаргасны үндсэнд улсын хэмжээнд байгаль хамгаалагчдыг мэргэшүүлэх сургалтын нэгдсэн хуваарийг Монголын байгаль хамгаалагчдын холбоо боловсруулан, БОУАӨЯ-тай зөвшилцөж хэрэгжүүлэхийг зөвлөмжилж байна.
5. МУИС-ийн ШУС-ийн Биологийн тэнхмийг түшиглэн Байгаль хамгаалагчдын мэргэшүүлэх сургалтын сургагч багш нарыг мэргэшүүлэн бэлтгэх арга хэмжээг 2025 онд багтаан хэрэгжүүлэх саналтай байна.
6. Байгаль хамгаалагчдын мэргэшүүлэх сургалтын хөтөлбөрийн дагуу боловсруулсан сургалтын гарын авлага, тест, төрөл бүрийн зураг, диаграмм, график, асуулт, даалгавар, дасгал ажил, жишээ, ювидео бичлэг зэрэгт тулгуурлан уг сургалтын цахим хувилбарыг бүтээх ажлыг 2025-2026 онд хэрэгжүүлэхийг зөвлөж байна.
7. МУИС-ийн Байгалийн ухааны сургуулийн сургалт, судалгааны ажилд ашигладаг багаж, тоног төхөөрөмжийг бид энэ удаагийн мониторингийн сургалтад

ашиглалаа. Цаашдаа энэ сургалт нь цувралаар зохион байгуулагдаж нийт байгаль хамгаалагчдыг хамран сургах зорилготой тул эдгээр сургалтад зориулж сургалтын хэрэглэгдэхүүн, багаж төхөөрөмжийн бааз суурийг бүрдүүлэх шаардлагатай хэмээн үзэж, үүнийг санал болгож байна.

8. Сургалтын явцад багш анхны тусламж үзүүлэх багаж тоног төхөөрөмж, үзүүлэн материалыг биетээр болон зургаар, видеогоор танилцуулсан. Дадлагын явцад тэдгээрийг хэрхэн ашиглаж өөрийнхөө болон бусдын амь нас, эрүүл мэндийг хамгаалах арга, техникт байгаль хамгаалагчид суралцсан. Цаашид байгаль хамгаалагчдыг ажлын байран дээрээ анхан шатны тусламж үйлчилгээ үзүүлэх дадлагыг тогтмол давтамжтай хийх нөхцөлөөр хангах шаардлагатай байна. Дашрамд дурьдахад энэ ажлыг Тусгай хамгаалалттай газрын хамгаалалтын захиргаад дотоод нөөц боломжоо ашиглан хэрэгжүүлэх бүрэн боломжтой бөгөөд гагцхүү багахан санаачлага гаргахад л болох үндэстэй.
9. Байгаль хамгаалагчид албан үүрэгт ажлаа эрхлэн гүйцэтгэж байхдаа сэтгэл зүйн дарамтад орох эрсдэлтэй нөхцөл байдалд хүрч болохуйц төлөв байдал энэ удаагийн сургалтын явцад ажиглагдсан нь цаашид байгаль хамгаалагчдын ажлын байрны стресс дарамтыг багасгахад чиглэсэн сэтгэлзүйн хичээлийг оруулах, тэдний эрүүл мэндийг хамгаалах асуудлыг нэн тэргүүнд авч үзэх шаардлагатай болжээ. Учир нь анхан шатны эмчийн үзлэгт хамрагдсан 15 байгаль хамгаалагчийн 2-оос бусад бусдад нь эрүүл мэндийн нарийвчилсан үзлэг, оношилгоонд орох шаардлага үүссэн байна (9-р хавсралт).
10. Анхан шатны сургалтад оролцсон нийт 9 хүн Байгаль хамгаалагчийн ёс зүйн кодыг хүлээн зөвшөөрсөн.

УЛААНБААТАР ХОТ
ДЭЛГЭР КОНСАЛТИНГ ХХК
ТТТ3464 5929849

ЗАХИРАЛ **ПРОФЕССОР Х.ТЭРБИШ**

SUMMARY OF THE CONTRACT PERFORMANCE REPORT OF “ORGANIZING RESEARCH AND MONITORING TRAINING IN ACCORDANCE WITH THE TRAINING PROGRAM FOR RANGERS” (БОЯБХУАӨДЗТӨСӨЛ/20240904019/01/02)

05 February 2025 **Ulaanbaatar**

The consultancy service of "Organizing research and monitoring training according to the training program for rangers" was carried out from October 10, 2024 to February 10, 2025, in accordance with the agreement signed between the parties. This is the report about the activities performed within the scope of consulting services negotiated in accordance with the work task approved by the State Secretary of the Ministry of Environment and Climate Change and the mutually agreed upon contract between the Client and Funding Party.

Executive Team. The compilation of training book, and organization of corresponding training were performed by the following team members:

1. Kh. Terbish - Team Leader. Consulting Professor of The Mongolian National University, PhD, biologist, and ecologist.
2. S. Shar – Team member. Consulting adjunct professor of the Mongolian National University, PhD, biologist and zoologist.
3. D. Lkhagvasuren – Team member. Adjunct Professor of The Mongolian National University, PhD, biologist-zoologist and ecologist.
4. D. Narangarvuu – Team member. Adjunct Professor of The Mongolian National University, PhD, biologist-zoologist and ecologist.
5. D. Usukhjargal – Team member. Senior Teacher of The Mongolian National University, PhD, biologist – zoologist, conservation biologist.
6. Ts. Ser-Od – Team member. The lecturer at The Mongolian University of Education, PhD, geographer, tour manager.
7. A. Ariunjargal – Team member. The lecturer at The Mongolian University of Education. PhD, educational methodologist.
8. M. Erdenebayar – Team member. Lecturer at the Law Faculty in Ulaanbaatar International University, Professor, PhD, Police Colonel, environmental lawyer.
9. D. Badamtsetseg – Team member. Senior Teacher in the faculty of Environmental Law at The University of Internal Affairs, PhD, Police lieutenant colonel, environmental lawyer.
10. S. Davaatseren – Team member. Senior expert in the finance and logistics department of The Front Office of Emergency Situations, captain of the emergency services, medical doctor, master of medicine.

1. ABOUT THE UNDERTAKING PROCESS OF CREATING THE MANUALS FOR BASIC AND INTERMEDIATE LEVELS TRAINING FOR RANGERS

Following the approved training program, the manual for the First Level Training for Rangers was developed covering five main chapters. The text of the manual is more than 200 pages of A4 paper size and with over 80 pictures, diagrams, photos, 18 tables, acquirement test with 140 questions and other tasks and assignments. In accordance with the directions and recommendations by the Ministry of Environment and Climate Change, the procedure of patrol control made out of the project “Strengthening the national capacity of fighting against the crime

of wildlife and natural plants" implemented by The Forestry Service at the Ministry of Agriculture, USA in Mongolia was added as the subtopic. This is in Chapter 4, with the topic of "4.3. Some methods of patrol controls, and considerations" in the textbook for the 1st level training for Rangers.

The textbook for Intermediate level training for Rangers consists of 5 Chapters according to the curriculum. The text of the book is with 270 pages of A4 paper size and has over 130 different pictures, diagrams, photos, 43 tables and acquiring test with 15 questions as well as other tasks and assignments.

The issues regarding to the use of BIOSAN, SMART and BAIGALI programs are also included in details to the manual in order to concentrate the content of the topics, fully express the meaning and make more comprehensive for the students.

Teaching aids and complex slides are prepared by each teacher for the class according to the topics and are used during the monitoring training.

As a rule, bibliography and the list of books to be used by students were made by topics and put at the end of every chapter.

2. ORGANIZING BASIC AND INTERMEDIATE MONITORING TRAINING FOR QUALIFICATION OF RANGERS

Preliminary of the training. The issues when and how to organize the training, and the rangers who got involved to the training had been presented to The Ministry of Environment and Climate Change and also to the "Biodiversity Protection and Climate Change Adaptation II and III" project units and had been given directions and suggestions from them on time. Also, relevant official documents were sent to the administrations of Specially Protected Areas, and the work to lay out and publish the certificates were prepared in advance to the training process.

The request from the executors to get involved professional teachers to the qualification training for the rangers was officially applied to The Regulatory Agency of the Mongolian Government – The Front Office of Emergency Situations; the Mongolian National University, the Mongolian University of Education, the University of Internal Affairs and the request was successfully solved. The issues regarding to the transportation, accommodation and meals for participants for the training process were solved with the assistance of Khustain National Park - non-government organization and other relevant organizations.

Profession, education and experience of the rangers involved in training. 6 from the Administration of protection of Gorkhi-Terelj National Park, 3 from Bogd Khan Mountain Strictly Protected Area, 3 from Khan Khentii Strictly Protected Area and 3 from Khustai National Park, in total 15 rangers were participated in the training, in accordance to the scheduled graphics from Policy implementation department at The Ministry of Environment and Climate Change.

10 rangers have higher education, 1 is with specialized secondary education (electric), 4 rangers have a secondary education. From the higher- educated rangers, 5 have the profession of ecologists and rangers, others have the professions of lawyer, drilling engineer, veterinarian, tourism specialist, and economist.

6 people are working as a ranger for 0.1 – 2 years, 6 people are working for 5-10 years and 2 people are working for 25-29 years.

Organization, process, and teaching staff. First and intermediate level monitoring training for qualification of rangers was held from 13 to 17 January, 2025 for 5 days in Khustai National Park.

The duration of one pair and the lesson schedule was operated as 90 minutes. The break between lessons was 20 minutes and the lunch break was 60 minutes. All the teachers had the good time- management.

By the approved programs and training modules first level training had 40 hour lesson in total and intermediate level training had also 40 hour lesson in total, accordingly to the pre-arranged lesson plan. The classes were taught and provided by the above mentioned teachers, who are specialized, graduated and experienced working in the field of higher education system and science for many years.

B. Narangua, a staff member of the Wildlife Conservation and Study Center (WCS), was invited to teach a SMART program course for the intermediate level of qualification training. By the request of the Khustain National Park Conservation Administration, the course was expanded to include 7 additional rangers.

Combining the training with lectures and practices, 30% of the lesson was theory and 70% -was practice and lasted 5 days. The training was conducted using various photographic equipment, 200-400 mm photo telescopes, 3 sets of automatic photographic cameras, maps of various scales, telescopes, 3 GPS units, 2 rangefinders, compasses, live traps, 3 collars with radio transmitters of various sizes, compasses, DJI Mavic pro model unmanned aerial vehicles (UAVs), herbariums of plants, and various video recordings.

Nine rangers participated in the First level qualification training and six in the intermediate level training, and nine instructors taught the courses. At the end of the training, the rangers were awarded a certificate of completion signed by the State Secretary of the Ministry of Environment and Climate Change.

Monitoring of the training process. The training process and activities were attended by Dr. P. Galragchaa, Senior Advisor of the Biodiversity Conservation and Climate Change Adaptation Project, M. Amgalan, Contract Specialist, and Dr. S. Bayarkhuu, Executive Director of the Mongolian Ranger Federation. They represented the action group of the Ministry of Environment and Climate Change, and they provided with some suggestions and recommendations.

From the executors, it is considered that the training was conducted without any mistakes following the pre-arranged lesson plan and with high level.

Training materials. In addition to practical materials such as pictures, diagrams, printed sheets, videos, slides, various tools, equipment, and collection of herbariums, a total of 31 thematic digital materials (first level-15, intermediate level-16) was prepared and used for each chapter and topic. These materials were delivered to the project unit in the original form digitally.

Assessment of training gain and progress. A test made in advance was used to check the knowledge of the trainees at the beginning and then at the end of the training and to assess their progress. The 9 rangers of the first level training answered 102 questions out of 270 questions correctly at the beginning, which was 37.8%, but after the training they answered 150 questions correctly, which was 55.6%, and their knowledge level increased by 17.8 percent. The 6 rangers in the intermediate training answered 107 questions out of 180

questions correctly at the beginning, which was 59.8%, but after the training they answered 125 questions correctly, which was 69.4%, and their knowledge level increased by 10 percent.

Opinions and conclusions about the training from the rangers. A satisfaction survey was conducted with 15 rangers who participated in the first and intermediate level training, as well as 5 rangers from Khustai National Park. When asked about the teachers' skills, lesson preparation, materials, and communication with students, they were rated as excellent 45 times and good 35 times (Figure 1).

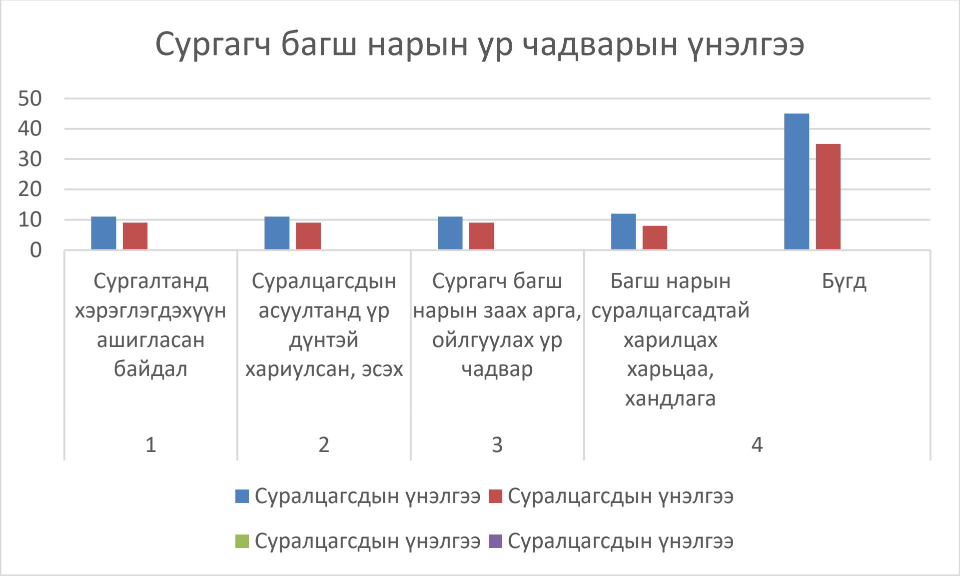

Teachers' skills assessment

1.The use of materials 2.if the answers were effective 3.teaching method and skill to make understand 4.Communication and attitude

Figure 1.Evaluation of Trainers

In a survey regarding to the achievement of training objectives and the demand for subject content, 19 participants rated the training as good or excellent, and 1 participant rated it as unsatisfactory (Figure 2).

According to the results of a survey regarding to the duration of training, 90% of the participants considered the duration of the training to be appropriate, 5% considered it as too short, and 5% considered it as too long (Figure 3).

Fugure 2.Satisfactory rating
If the training fulfills the aim
If the content of the unit and the topic meets the demand

Figure 3.Duration of the training
Too short
Acceptable
Too long

Other notification

1. Total of 30 people including trainees and rangers of the Khustain National Park were provided basic health check-up by S. Davaatseren, the senior expert in the finance and logistics department of The Front Office of Emergency Situations, captain of the emergency services, medical doctor, Master of medicine.
2. This medical check-up resulted that 86.6 percent of the rangers had abnormal heart and vascular function indicators and high blood pressure (140/100mmHg – 180/120mmHg), which we hope it would be taken into account by the relevant authorities.

CONCLUSION

1. The program content of the first and intermediated level qualification training for rangers is fully needed to the meets of the rangers and results in their furthermore functions.
2. The program content of the first and intermediate level qualification training fully corresponds to the planned time frame.
3. We believe that the training modules developed by the implementation team in accordance with the content of the first and intermediate level qualification training programs fully meet the training requirements.
4. According to the results of the satisfactory rating received from the trainees, 95 percent of them assessed that the training met its objectives and was effective, which is a realistic assessment of the work of the implementation team.
5. The knowledge level of the participants in the training increased by 27.8 percent compared to the previous training period, and it is considered that there has been a certain progress and advancement as one of the results of this monitoring training.
6. Organizing the training for qualification of rangers with the group of 15-20 people will be more effective.

RECOMMENDATION

We consider that it is appropriate to correct and improve some of the points noted during the development of the training manual and the organization of the monitoring training. These include:

1. In the 1st level qualification training program, Part 3, the chapter “Safety and first aid” the topic of “First aid for heart attack and stroke” should be renamed to “First aid for blood pressure and stroke”. We organized the monitoring training under this name and also included it in the training manual.
2. 16-hour SMART methodology course was taught in the intermediate level on experiment basis and as a result we consider that the following amendments should be included in the training program. For example, SMART methodology was developed for the personnels with two different functions: security service specialist of the Specially Protected Area and rangers. So, it is necessary to organize the training of SMART methodology with two separate and different contents according to their functions, in the future. Accordingly, it is proposed to remove the part for specialists from the SMART methodology content and study the content for 14 hours.
3. Since rangers are responsible for applying the SMART methodology in their daily activities and enforcing the law from the moment they start working, it is necessary to explore the possibility of incorporating this content into the content of the First level qualification training.
4. The tools and equipment for the training and research work from the School of Natural Sciences at the Mongolian National University were used for this monitoring training. Since we understand that this training will be organized more in the future and aims to train all rangers, we believe that it is necessary to create a special base of training materials and equipment for these trainings, and we propose to provide with the necessary equipment.
5. In the future, it is necessary to provide rangers with the comforts to regularly conduct first aid training at their workplaces.
6. It is considered to be necessary to take into account for the Ministry of Environment and Climate Change the fact that out of the 15 rangers who underwent the basic health check-up and all except of 2 required detailed medical examinations and diagnostics.

QUALIFICATION TRAINING PROGRAM FOR RANGERS – BASIC LEVEL

Content	Training format	Hour	Concerns
1. Ranger, his essential duties			
• Who is a ranger, ranger values • Байгаль хамгаалагчийн ес зүйн хэм хэмжээ. • Ranger Code of Condact • Ranger is an advocate of human rights • Role and Responsibilities of Rangers • Social safeguarding of rangers • Job description and requirements/Terms of references for all level rangers	Lecture (100%)	6	State Inspector licensed ranger, Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger
2. Equipment and tools for rangers			
• Special equipments of every rangers and instructions and tips for their proper use • Equipment and tools used by a ranger • Instructions for use all types of maps • Instructions for finding and measuring directions with a compass • Instructions for use of a Global Positioning System (GPS) and their structure and set-up • Structure, action and instruction for use of automatic camera • Drone types, structure, action and instructions for use • Types, models and instruction for use of photo camera	Practice (100%)	6	State Inspector licensed ranger, Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger
3. Safety and First Aid			
• Safety definition for rangers duty • First aid kit, packaging materials, medicine and tools in it. • First aids for animal bites and stings. • First aids for broken bones, contusion, and injuries. • First aids for bleeding • First aids for burns caused by forest or house fires. • First aids for drowning. • First aid for chemical exposure and chemical accidents. • First aid in case of electrical accidents. • First aid for eye injuries. • First aid for heart attack and changes in heart rate.	Lecture (30%) Practice (70%)	6	State Inspector licensed ranger, Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger

• Precaution of natural disasters			
4. Organizing, planning and reporting of patrol control			
• Defining and planning the objective and range of field works • Defining and planning the objective, category and scope of the patrol control • Хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлийн шинжтэй үйлдлийг бүртгэж тэмдэглэх, мэдээлэх. • Registering and reporting crimes and violations against the environment. • Reporting the work, instructions and tips for writing reports	Lecture (50%) Practice (50%)	4	State Inspector licensed ranger, Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger
5. Research and monitoring of biodiversity (BIOSAN)			
• Methods for assessing the distribution location, number and density of mammals Dotting method Linear path method Duo observer Automatic camera • Instructions for taking field notes and filling out data collection sheets	Lecture (30%) Practice (70%)	6	Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger
• Research methods to assess ornithological survey Dotting method Linear path method Sample field method • Instructions for taking field notes and filling out data collection sheets	Lecture (30%) Practice (70%)	4	Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger
• Methods to determine the distribution, habitat selection, and density of fish, amphibians, and reptiles (sample plot methods, linear path methods, etc.) • Instructions for taking field notes and filling out data collection sheets.	Lecture (30%) Practice (70%)	2	Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger
• Methods for determining natural plant range, growing environment and abundance (sample plot method, abundance determination method, etc.). • Instructions for taking field notes and filling out data collection sheets.	Lecture (30%) Practice (70%)	4	Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger
Total		**40**	

QUALIFICATION TRAINING PROGRAM FOR RANGERS – INTERMEDIATE LEVEL

Content	Training format	hours	Concerns
1. Legal and regulatory framework on nature environment			
• Environmental Policy • International cooperation in the field of environment and signed agreements and conventions. • The law on nature environment, legal framework.	Lecture (30%) Practice (70%)	8	State Inspector licensed ranger, Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger
2. Wildlife rescue and conservation			
• Concept of wildlife conservation and rescue • International best practices in rescuing and protecting wildlife. • Mongolian laws, legal regulations, and set of standards related to wildlife rescue and conservation • Ethics and basic knowledge, skills and abilities of wildlife guards. • Medical first aids and services for wildlife • Rescuing and nursing of mammals, birds, reptiles	Lecture (50%) Practice (50%)	4	State Inspector licensed ranger, Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger
3. Training of SMART program			
• Basic usage, importance, and introduction of SMART program • Structure and arrangement of SMART program • Preparing, adding names and drawing map. • Data models, operation principles of SMART program	Lecture (30%) Practice (70%)	4	State Inspector licensed ranger, Ranger, Assistant Ranger
• Structure of mobile version, function, creating link, exporting the report from patrol control of SMART program. • Preparing and making calendar planning for organizing patrol control in the definite region • Producing report template and reference.	Lecture (30%) Practice (70%)	4	State Inspector licensed ranger, Ranger, Assistant Ranger
• Organizing monitoring and field patrol using SMART program • Field work	Lecture (30%) Practice (70%)	8	State Inspector licensed ranger, Ranger, Assistant Ranger
4. Communication skill and personal development			

• What is a communication skill? • Basic contents of communication. • Culture of communication, ethics, principle. • Forms of communication (oral, literary etc.) • Communication in the family and office.	Lecture (30%) Practice (70%)	2	State Inspector licensed ranger, Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger
• Leadership skills • Methods and principles communicating with local and foreign partners. • Propaganda methods to prepare, present and deliver the useful information for local people. • Techniques for gathering and processing data through oral survey.	Lecture (30%) Practice (70%)	2	State Inspector licensed ranger, Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger
• Being an example of good manners, having a positive attitude (being favorable) • Working professionally, respectfully, ethically, responsibly, legally and safely. • Work effectively and proactively, participating in decision-making and problem-solving. • Supporting, encouraging, communicating, and being transparent, decisive, honest, and proactive. • Individual leadership skills in terms of taking personal responsibility and adapting to changing situations.	Lecture (30%) Practice (70%)	2	State Inspector licensed ranger, Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger
• Job stress, ways and techniques to overcome it. • Team working, cooperating, polite associating, and caring • Avoiding conflicts, resolving disputes, and preventing conflicts with colleagues.	Lecture (30%) Practice (70%)	2	State Inspector licensed ranger, Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger
5. Guide			
• Local history, culture, tradition and customs • Local specific monuments from stone and bronze ages, tombs, archeological findings, historical and cultural artefacts • Natural, geographical formations, and regional characteristics. • Very rare, uncommon and endangered flora and fauna, their distribution and location, living distinction. • History, culture, nature, geographical formation and biological diversity of the specially protected area and its protection regime and characteristics.	Lecture (30%) Practice (70%)	4	State Inspector licensed ranger, Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger
Total		**40**	

QUALIFICATION TRAINING PROGRAM FOR RANGERS – ADVANCED LEVEL

Content	Training format	hours	Concerns
1. Legal basis and characters of detecting and investigating offence			
• Differences and characteristics between crimes and violations. • Legal basis for detecting and investigating violations. • The Law on Torts, its content, the concept, characteristics, and features of a tort. • Principles, territorial scope, and statute of limitations in the Tort Law • About the dispute resolution process	Lecture (100%),	3	State Inspector licensed ranger, Ranger, Assistant Ranger, Volunteer Ranger
2. Procedures on collecting information and searching offence against the regulations for the protection of the environment, flora and fauna.			
• Source of information and the procedures of collecting it. • Inspection of the site, procedures and safety. • Inspection on vehicle, procedures and safety. • Inspection on fire-arm, procedures and safety. • Inspection on material evidence and its procedure. • Analyze process • Procedures of taking a statement and interviewing. • Proving and handling process	Lecture (30%) Practice (70%)	16	State Inspector licensed ranger, Ranger,
3. Character, distinction and issues of the offences against the environment, flora and fauna.			
• Offences of the Environmental Impact Assessment Law, their characteristics, distinction, and issues to consider.	Lecture (30%) Practice (70%)	1	State Inspector licensed ranger, Ranger
• Offences of the Laws on Soil Protection and Prevention from Drying, characteristics, distinctions of offences, and issues to consider.		1	
• Offences of the Laws on Air and Air Pollution Fees, characters and distinction of violations, and issues to be considered.		1	
• Offences of the Law on Animals, characters and distinction and issues to be considered.		3	
• The Laws on Natural Plants and Plant Protection, characters, distinction of offences and issues to be considered.		2	
• Infringe the Law on The Forest, characters, distinction and issues to be considered.		2	
• Infringe the Law on Minerals, character, distinction and issues of the offences.		3	
• The Law on Underground wealth and The Law on Widespread Minerals, offences and their characters, distinction and issues.		1	
• The Law on Water, offences and their characters, distinction and issues.		3	

• Prohibited activities in the area of specially protected area, their characters, distinction and issues.		2	
• The Law on Genetic Resources, the character, distinction and issues of the offences.		2	
Total		**40**	

1-р хавсралт

“БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧИЙГ МЭРГЭШҮҮЛЭХ АНХАН ШАТНЫ СУРГАЛТЫН ГАРЫН АВЛАГА”-ЫН ҮНДСЭН АГУУЛГА

Нэг. Байгаль хамгаалагч, түүний ажил үүрэг

1.1. Байгаль хамгаалагч гэж хэн бэ? Түүний үнэ цэнэ.

- ❖ Байгаль хамгаалагч Та хэн бэ?
- ❖ Байгаль хамгаалагчийн үнэ цэнэ

1.2. Байгаль хамгаалагчийн ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгаа

1.3. Байгаль хамгаалагчийн ёс зүйн дүрэм

1.4. Байгаль хамгаалагч хүний эрхийг хамгаалагч болох тухай.

1.5. Байгаль хамгаалагчийн эрх үүрэг.

1.6. Байгаль хамгаалагчийн албан тушаалын тодорхойлолт, тавигдах шаардлага.

1.7. Монголчуудын уламжлалт байгаль хамгаалах ёс заншлын талаар байгаль хамгаалагчдын заавал мэдэх шаардлагатай түлхүүр мэдлэгийн хураангуй

- ❖ Байгаль хамгаалах уламжлалт ёс, заншил
- ❖ Байгалиа хайрлах хууль цаазын уламжлал
- ❖ Байгаль хамгаалах энэрэл, хүндэтгэлийн уламжлал
- ❖ Байгаль хамгаалах хорио цээрийн уламжлал
- ❖ Байгаль хамгаалах сургаал номлолын уламжлал
- ❖ Байгаль хамгаалах сүсэн бишрэлийн уламжлал
- ❖ Байгаль хамгаалах ажиглалт, танин мэдэхүйн уламжлал
- ❖ Монголчуудын байгаль хамгаалах өв сургаал

Хоёр. Байгаль хамгаалагчийн хэрэглэх тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгсэл

2.1. Байгаль хамгаалагчийн нэг бүрийн тусгай хэрэгсэл, тэдгээрийг зөв зохистой ашиглах заавар, зөвлөмж.

2.2. Байгаль хамгаалагчийн хэрэглэх тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгслүүд:

2.2.1. Газрын зургийн төрөл, түүнийг хэрэглэх нь.

2.2.2. Луужингаар зүг чиг олох, чиглэл хэмжих.

2.2.3. Байршил тоггоогч багаж (GPS)-ийн бүтэц, зохион байгуулалт, хэрэглээ.

2.2.4. Автомат камерын бүтэц, ажиллах зарчим, хэрэглээ.

2.2.5. Дроны төрөл, бүтэц, ажиллах зарчим, хэрэглэх заавар.

2.2.6. Гэрэл зургийн аппаратын төрөл, хэлбэр, хэрэглэх заавар.

Гурав. Аюулгүй ажиллагаа ба анхны тусламжийн тухай

3.1. Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа.

3.2. Анхны тусламжийн хайрцаг

3.3. Осол гэмтлийн үед үзүүлэх анхны тусламж

3.3.1. Амьтанд хазуулсан юмуу хатгүулсан үед үзүүлэх анхны тусламж.

3.3.2. Ясны хугарал, битүү бэртэл, гэмтлийн үед үзүүлэх анхны туспамж.

3.3.3. Цус алдах үед үзүүлэх анхны туспамж

3.3.4. Ой хээрийн болон орон байрны түймэрт өртөж түлэгдэх үед үзүүлэх анхны тусламж.

3.3.5. Усанд живсэн хүнд үзүүлэх анхны тусламж.

3.3.6. Химийн бодист хордох болон химийн бодисын ослын үед үзүүлэх анхны тусламж.

3.3.7. Цахилгааны ослын үед үзүүлэх анхны тусламж.

3.3.8. Нүд гэмтэх үед үзүүлэх анхны туспамж.
3.3.9. Зүрхний даралт өөрчлөгдөх болон зүрхний шигдээсний үед үзүүлэх анхны тусламж.
3.3.10. Байгалийн гамшгаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ

- ❖ Ой, хээрийн түймэр
- ❖ Үер
- ❖ Шуурга
- ❖ Зуд
- ❖ Ган

Дөрөв. Эргүүл хяналтын ажлын зохион байгуулалт, төлөвлөлт, тайлагнал

4.1. Байгаль хамгаалагчийн эрх зүйн байдал
4.2. Хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлийн шинжтэй үйлдлийг бүртгэх, мэдээлэх, тайлагнах
4.2.1. Хяналт шалгалт явуулах эрх зүйн зохицуулалт
4.2.2. Галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, дүрэмт хувцас хэрэглэх эрх зүйн зохицуулалт

- ❖ Галт зэвсэг, түүний ангилал
- ❖ Галт зэвсэг хэрэглэх журам
- ❖ Галт зэвсэг хэрэглэхийг хориглох тохиолдол
- ❖ Галт зэвсгийн аюулгүй ажиллагаа, хадгалалт, хамгаалалт
- ❖ Тусгай хэрэгсэл, түүнийг хэрэглэх нь
- ❖ Байгаль хамгаалагчийн дүрэмт хувцас

4.2.3. Эргүүл, хяналт шалгалтын ажлыг зохион байгуулах нь

- ❖ Эргүүл хяналтын төлөвлөлт
- ❖ Эргүүл, хяналт шалгалт явуулах арга зүй
- ❖ Биеэр хийх ажиглалт
- ❖ Эргүүл, хяналт шалгалт явуулах арга техник
- ❖ Байгаль хамгаалагчийн хариуцсан обьектийн судалгаа, түүнд хамаарах зүйл
- ❖ Эргүүл, хяналт шалгалт явуулахад анхаарах зүйл

4.2.4. Хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлийн шинжтэй үйлдлийг бүртгэх, мэдээлэх, тайлагнах

- ❖ Гомдол мэдээллийг хүлээн авах
- ❖ Зөрчлөө илтгэн мэдээлэх
- ❖ Зөрчлөө илчлэн мэдээлэх
- ❖ Зөрчлийн талаарх гомдол, мэдээллийг хүлээн авч, гаргах шийдвэр
- ❖ Зөрчил шалгах эрх бүхий албан тушаалтан зөрчлийн шинжтэй үйлдэл, эс үйлдэхүйг илрүүлж, шалгах эрх зүйн үндэслэл

4.2.5. Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуульд заасан хяналт шалгалтын ажил
4.2.6. Улсын байцаагчийн бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх баталгаа
4.2.7. Зөрчлийн талаарх гомдол, мэдээллийг мэдээлэх
4.2.8. Хойшлуулшгүй ажиллагааны хүрээнд анхаарвал зохих зарим зүйлс

- ❖ Хэргийн газрыг хамгаалах
- ❖ Хамгаалатыг бүсэл хяналт тогтоох

4.2.9. Нотлох баримтыг бэхжүүлэх аргууд ба зөрчил шалгах ажиллагааны тэмдэглэл
4.2.10. Гэмт хэрэг, зөрчлийн талаар тайлан бичиж, танилцуулах
4.3. Эргүүл, хяналт шалгалтын зарим арга, анхаарах зүйлс
4.3.1. Эргүүл

4.3.2. Эргүүлийн үеийн өнгөлөн далдлалт болон нуугдалт
4.3.3. Чимээгүй харилцаа
4.3.4. Шалгах цэгт үзлэг, хяналт хийх арга техник
Хавсралт. Байгаль хамгаалагчийн хяналт шалгалт явуулах үйл ажиллагааны талаар хууль тогтоомжоор олгосон эрх хэмжээ

Тав, биологийн олон янз байдлын судалгаа, мониторинг (биосан)

5.1. Хөхтөн амьтдын тархац байршил, too толгой, нягтшилыг үнэлэх судалгааны арга:

Хээрийн нөхцөлд хөхтөн амьтны тоо толгойн мэдээлэл цуглуулах аргууд

Нэг. Шууд тооллогын аргууд

- ❖ Шугаман замналын арга
- ❖ Зурвас замналын арга
- ❖ Цэгэн судалгааны арга
- ❖ Хос ажиглагчийн арга
- ❖ Автомат камерын арга

Хоёр. Шууд бус тооллогын арга

- ❖ Ялгадсаар тоолох арга
- ❖ Үүр, ноохой,хэвэр, тэмдэглэгээ зэргээр тоолох арга
- ❖ Мөрөөр тоолох арга
- ❖ Жижиг биетэй хөхтөн амьтдын судалгааны арга
- ❖ Хээрийн тэмдэглэл хөтлөх, мэдээлэл цуглуулах хуудас бөглөх заавар

5.2. Шувуудын тархац, няггшилыгүнэлэх судалгааны арга

- ❖ Шувууны биеийн үндсэн хэмжилт, тайлбар
- ❖ Шувууны үүрлэлт болон үржлийн амжилтын мониториг судалгаа
- ❖ Хээрийн тэмдэглэл хөтлөх, мэдээлэл цуглуулах хуудас бөглөх заавар

5.3. Загас, хоёр нутагтан, мөлхөгчдийн тархац, амьдрах орчны сонголт болон нягтшилыг тодорхойлох судалгааны аргууд (дээж талбайн арга, шугаман замналын арга г.м)

5.3.1. Загас тодорхойлох арга зүй

5.3.2. Цэнгэг усны загасны цуглуулга хийх, судалгаа явуулах арга зүй
Загасын талаар ажиглалт хийх арга зүй
Загасанд зүүлт зүүн судлах арга зүй
Тул загасыг толгойн хэсэгт байрлах толбоор ажиглах арга зүй
Үхсэн загас олсон тохиолдолд дээж материал цуглуулах арга зүй
Загасны сэлүүрээс генетикийн судалгааны материал цуглуулах арга зүй
Усны температур хэмжих арга зүй
Жуулчидтай хамтран мэдээлэл цуглуулах нь

5.3.3. Хоёр нутагтан, мөлхөгчдийн судалгааны арга
Хоёр нутагтан, мөлхөгчдийг судалгааны зорилгоор барих арга
Амьдрах орчин, тоо толгойн байдлыг судлах арга
Идэш тэжээлийн судалгаа
Үржил хөгжлийн судлах
Популяцийн насны бүрэлдэхүүнийг судлах
Дайсан, паразитыг судлах

5.3.4. Амьтны зан төрхийн судалгааны арга зүй

5.4. Байгалийн ургамлын тархац нутаг, ургах орчин, арвийг тодорхойлох судалгааны аргууд (дээж талбайн арга, арвийг тодорхойлох арга г.м).
   - Монгол орны ургамлын тархалт
   - Ургамал цуглуулах судалгааны арга зүй
   - Тэмдэглэл хөтлөх
   - Хэрэглэгдэх багаж, материал, хэрэгсэл
   - Байгалийн ургамал түүж, цуглуулах, хатаадас хийх аргачлал
   - Ургамлын төрөл, зүйлийг тодорхойлох
   - Ургамлын хээрийн судалгаа
     - Талбай сонголт
     - Арви
     - Тусгаг бүрхэц
     - Өндөр
     - Ургамлын бичиглэл хийх хүснэгт нөхөх заавар
     - “BAIGALI” апп-ийг ургамал тодорхойлоход ашиглах нь
   - Цэцэгт ургамлыг задлан, бүтцийг тодорхойлох аргачлал

2-р хавсралт

“БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧИЙГ МЭРГЭШҮҮЛЭХ ДУНД ШАТНЫ СУРГАЛТЫН ГАРЫН АВЛАГА”-ЫН ҮНДСЭН АГУУЛГА

Нэг. Байгаль орчны салбарын хууль, эрх зүйн орчин

1.1. Монгол төрийн байгаль орчны бодлогын залгамж чанар

1.2. Уур амьсгалын өөрчлөлт ба төрийн бодлого
   - Дэлхийн дулаарал ба уур амьсгалын өөрчлөлт
   - Цаашид бид юу хийх ёстой вэ?

1.3. Байгаль орчны салбарын хууль тогтоомж, эрх зүйн орчин
   - ❖ Экологийн эрх зүй
   - ❖ Хууль
   - ❖ Эрх зүйн дэд акт
   - ❖ Улсын Их Хурал
   - ❖ Монгол Улсын Ерөнхийлөгч
   - ❖ Засгийн газар
   - ❖ Төрийн захиргааны төв байгууллага
   - ❖ Төрийн захиргааны байгууллага
   - ❖ Нутгийн өөрийн удирдлага
   - ❖ Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж дэх төрийн удирдлага
   - ❖ Захиргааны бусад акт
   - ❖ Бусад эрх зүйн акт

1.4. Байгаль орчны салбар дахь олон улсын хамтын ажиллагаа, нэгдэн орсон гэрээ, конвенц
   - 1.4.1. Олон улсын хоорондын харилцааны хүрээнд тулгамдаж буй байгаль орчны асуудлууд
   - 1.4.2. Байгаль орчны салбар дахь Олон улсын хамтын ажиллагаа
   - 1.4.3. Олон улсын гэрээ, конвенц

1.4.4. Монгол улсын нэгдэн орсон Олон улсын олон талт болон хоёр талт гэрээ, хэлэлцээр

Хоёр. Зэрлэг амьтан аврах, асран хамгаалах үйл ажиллагаа

2.1. Зэрлэг амьтан аврах, асран хамгаалах үйл ажиллагааны тухай ойлголт

2.2. Зэрлэг амьтан аврах, асран хамгаалах үйл ажиллагааг дэлхийн улс орнууд хэрхэн зохион байгуулдаг вэ?

- ❖ Амьтны эрхийн түгээмэл тунхаглал
- ❖ Европын улс оронд мөрдөж буй зэрлэг амьтан аврах, асран хамгаалх үйл ажиллагааны зарим онцлог
- ❖ Амьтан авран хамгаалах Олон улсын байгууллага

2.3. Монгол улсад амьтан аврах, асран хамгаалах үйл ажиллагааны хууль, эрх зүйн зохицуулалт

2.4. Амьтан аврах, асран хамгаалах үйл ажиллагаанд стандартчиллын үүрэг, ач холбогдол

2.5. Амьтан аврах, асран хамгаалах үйл ажиллагаа ба ёс суртахуун

2.6. Зэрлэг амьтан авран хамгаалагчдын эзэмшвэл зохих үндсэн мэдлэг, чадвар дадал

2.7. Зэрлэг амьтанд үзүүлэх эмнэлгийн анхан шатны тусламж, үйлчилгээ

2.8. Амьтны маллагаа, асаргааны үеийн зарим зарим үндсэн ойлголт

2.9. Амьтны маллагаа, асаргааны үед анхаарах зүйлсийн тухай

2.10. Зэрлэг хөхтөн амьтдыг аврах, асран хамгаалах шаардлага

2.11. Тусламж шаардлагатай болсон шувууг асрах, авран хамгаалахын учир

2.12. Мөлхөгчдийг аврах, асран хамгаалах арга, техник

2.13. Хоёр нутагтныг аврах, асран хамгаалах арга, техник

Гурав. Хууль, тогтоомжийн хэрэгжилт, хяналт шалгалтыг смарт программаар зохион байгуулах арга зүй

3.1. Смарт программын тухай

3.2. Зорилгоо тодорхойлох нь

3.3. Эргүүл, хяналтын ажлын төлөвлөлт

3.4. Эргүүл, хяналт шалгалт, мониторингийг хэрэгжүүлэх, мэдээлэл цуглуулах

3.5. Смарт мэдээллийн сангийн менежмент

3.6. Тайлагнах

3.7. Холбоос – Connect

Дөрөв. Харилцааны ур чадвар ба хувь хүний хөгжил

4.1. Харилцааны үндэс ба соёл

4.1.1. Харилцааны ур чадвар гэж юу вэ?

4.1.2. Харилцааны үндсэн ойлголтууд

4.1.3 Харилцааны соёл, ёс зүй, зарчим

4.1.3. Харилцааны хэлбэрүүд

4.1.5. Гэр бүл болон ажлын байран дахь харилцаа

4.2. Манлайлал ба үр дүнтэй харилцааны арга барил

4.2.1. Удирдан манлайлах чадвар

4.2.2. Дотоод, гадаадын түншүүдтэй харилцах арга хэлбэр, зарчим

4.2.3. Нутгийн иргэдэд хэрэгцээтэй мэдээллийг бэлтгэж хүргэх, танилцуулах

4.2.4. Аман судалгаагаар мэдээлэл цуглуулж, боловсруулах арга техник

4.3. Эерэг хандлага ба хувь хүний манлайлал

4.3.1. Эерэг хандлага ба үлгэрлэх хүч

4.3.2. Ёс зүй ба хариуцлагатай байдал
4.3.3. Асуудал шийдэх ба санаачлага гаргах
4.3.4. Бусдыг дэмжих ба урамшуулах
4.3.5. Дасан зохицох ба тодорхойгүй нөхцөлд орших ур чадвар

4.4. Стрессийн удирдлага ба багаар ажиллах ур чадвар
4.4.1. Ажлын байрны стресс, түүнийг даван туулах арга техник
4.4.2. Багаар ажиллах ур чадвар
4.4.3. Маргаан шийдвэрлэх чадвар
4.4.4. Маргаанаас урьдчилан сэргийлэх

Тав. Хөтөч, тайлбарлагч

5.1. Орон нутгийн түүх, соёл, уламжлал, ёс заншил
5.1.1. Соёлын тухай ойлголт, түүний тодорхойлолт
5.1.2. Монголчуудын уламжлалт зан заншил

5.2. Чулуун зэвсэг, хүрэл зэвсгийн үеийн онцлох дурсгалууд, булш бунхан, археологийн олдворууд
5.2.1. Чулуун зэвсгийн үеийн онцлох дурсгалууд
5.2.2. Хүрэл зэвсгийн үе

5.3. Монгол орны байгаль, газарзүйн тогтоц ба бүс бүслүүрийн онцлог
5.3.1. Бүс ба бүслүүрийн ялгаа, нөлөөлөх хүчин зүйл
5.3.2. Байгалийн бүс, бүслүүр

5.4. Нэр ховор, ховор ургамал, амьтад, тэдгээрийн тархац, байршил, амьдралын онцлог
5.4.1. Монгол орны ургамлын аймгийн судалгааны үндсэн тойм
5.4.2. Монгол орны амьтны аймгийн судалгааны үндсэн тойм

5.5. Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн газарзүйн тогтоц, биологийн олон янз байдал, түүх соёл
5.5.1. Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай толорхойлолт
5.5.2. Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн Олон улсын ангилал
5.5.3. Газар нутгийг дархлан хамгаалж ирсэн түүхийн тойм
5.5.4. Монгол услын Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн ангилал

10-р хавсралт

БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧДЫГ МЭРГЭШҮҮЛЭХ АНХАН БА ДУНД ШАТНЫ СУРГАЛТЫН ҮЙЛ ЯВЦ

Эдгээр байгаль хамгаалагчид сургалтанд хамрагдлаа

ДХИС-ийн ахлах багш, доктор (PhD), дэд хурандаа Д.Бадамцэцэг Анхан шатны сургалтанд “Эргүүл хяналтын ажлын зохион байгуулалт, төлөвлөлт, тайлагнал” (4цаг), дунд шатны сургалтанд “Байгаль орчны салбарын эрх зүйн орчин” (4 цаг) сэдвүүдээр нийт 8 цагийн хичээл заалаа.

МУБИС-ийн багш, доктор (PhD Л.Ариунжаргал дунд шатны сургалтанд “Харилцааны ур чадвар ба хувь хүний хөгжил” сэдвээр нийт 8 цагийн хичээл заалаа.

МУИС-ийн зөвлөх профессор, доктор (PhD Б.Оюунцэцэг анхан шатны сургалтанд Байгалийн ургамлын судалгааны арга зүйн асуудлаар 4 цагийн хичээл заалаа.

МУИС-ийн зөвлөх профессор, доктор (PhD С.Шар анхан шатны сургалтанд хөхтөн амьтдын судалгааны арга зүй, дунд шатны сургалтанд зэрлэг хөхтөн амьтан аврах, асран хамгаалах нь сэдвүүдээр тус бүр 4 цаг, нийт 8 цагийн хичээл заалаа.

МУБИС-ийн багш, доктор (PhD Ц.Сэр-Од дунд шатны сургалтанд “Рөтөч, тайлбарлагч” сэдвээр 4 цагийн хичээл заалаа.

МУИС-ийн дэд профессор, доктор (PhD Д.Лхагвасүрэн анхан шатны сургалтанд “Байгаль хамгаалагчийн хэрэглэх тоног, төхөөрөмж, багаж хэрэгсэл” (6 цаг), дунд шатны сургалтанд “БИОСАН. Биологийн олон янз байдлын судалгаа, мониторинг” сэдвээр 4 цаг, нийт 8 цагийн хичээл заалаа.

Зэрлэг амьтан судлах, хамгаалах төвийн (WCS) ажилтан Б.Нарангуа СМАРТ программын хэрэглээний сэдвээр 16 цагийн хичээл заав.

ОБЕГ-ын Санхүү ар талын газрын ахлах шинжээч, онцгой байдлын албаны ахмад, хүний их эмч, анагаах ухааны магистр С.Даваацэрэн анхан шатны сургалтанд “Аюулгүй ажиллагаа ба анхны тусламж” сэдвээр 8 цагийн хичээл заав.

БЦГ-ын хамгаалалтын захиргааны судалгаа хариуцсан мэргэжилтэн Г.Ууганбаяр анхан шатны сургалтанд “БИОСАН. Шувууны судалгааны арга зүй”сэдвээр 4 цагийн хичээл зааж, СМАРТ программын сургалтын үед туслах багшаар ажиллав.

Байгаль хамгаалагчид дадлагын хичээлийн үед

Байгаль хамгаалагчдад тавьж олгосон сургалтын багц

Сургалтанд ашигласан зарим багаж, хэрэгсэл

Хүний их эмч, ахмад С.Даваацэрэн анхан шатны үзлэг хийж, зөвлөгөө өгөх үед

Зүрхний цахилгаан бичлэг

Эх нутагтаа тааваар идээшлэх тахийн сүрэг

Сургалтын танхим ая тухтай, хоол, цай амт чанартай байсан нь сургалт амжилттай болох нэг нөхцлийг бүрдүүллээ..

Гэрээт ажлын удирдагч, профессор Х.Тэрбиш. Тэрээр анхан шатны сургалтанд загас, хоёр нутагтан, мөлхөгч амьтдын судалгааны арга зүй, дунд шатны сургалтанд шувуу, хоёр нутагтан, мөлхөгч амьтдыг аврах, асран хамгаалах нь сэдвүүдээр нийт 6 цагийн хичээл заалаа.

“БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧИЙН СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙН ДАГУУ МОНИТОРИНГИЙН МЭРГЭШҮҮЛЭХ СУРГАЛТ ЗОХИОН БАЙГУУЛАХ” СЭДЭВТ ГЭРЭЭТ АЖЛЫН ГҮЙЦЭТГЭЛИЙН ТАЙЛАНТАЙ ХОЛБОГДОЖ ГАРСАН САНАЛЫН ТОВЪЁОГ

2025 оны 02 сарын 25

Санал, шүүмж өгсөн нэр, албан тушаал	Санал, шүүмж, асуулт (Санал, шүүмж, асуулт гаргагчийн толилуулсан бичвэрийг бүрэн эхээр нь хуулж оруулав)	Уг санал, шүүмжийг хэрхэн хүлээн авсан талаарх гүйцэтгэгч тайлбар, тэмдэглэл
С.Цэндсүрэн, “БОЯБХУАӨДЗТөсөл”-ийн зөвлөх багийн зөвлөх	1. Хавсралт 6-д анхан болон дунд шатны хичээлийн 30, 30 тест боловсруулсан байна. Ажлын даалгаварт модул тус бүрээр 15-30-аас доошгүй тест боловсруулна, нийт 260-аас доошгүй тест байхаар байна. Ажлын даалгаврын “Хийх ажлын иж бүрдэл” хэсгийг харна уу. Хичээл тус бүрд тест, тестийн асуулт, хариулт, бие даалтын сэдэв, даалгавар, үзүүлэн таниулах материал, зураг, видео хичээл гэсэн байгаа.	Гарын авлагад нийт 280 гаруй тест боловсруулж оруулсан тул Ажлын даалгаварт тусгасан шаардлага бүрэн биелэсэн гэж үзэж байгаа. Мөн бүлэг тус бүрээр боловсруулсан бие даалтын сэдэв, даалгавар, дадлага ажил, зураг, хүснэгт, бүдүүвч, диаграмм, видео зэргийг тайланд нэг бүрчлэн танилцуулсан болно.
	2. Мөн бүх хичээлүүд видео хичээлтэй байх ёстой тул энэ нь дискэн дээрээ ирчихсэн үү, эсвэл боловсруулалтын шатанд байгаа юу?	Энэ асуултын хувьд, зарим тодорхой сэдвүүдээр видео бичлэг хэлбэрээр сургалтын хэрэглэгдэхүүнүүдийг боловсруулж хавсаргасан. Харин видео хичээл байхгүй. Ер нь ажлын даалгаварт ч видео хичээл хийх тухай зүйл, заалт ороогүй.
	3. Хичээл тус бүрд зориулсан үзүүлэн таниулах материал ямар нэгэн юм байгаа юу?	Энэ асуултын хариулт нь агуулгын хувьд өмнө тавьсан 1-р асуултын хүрээнд гарчихсан гэж үзэж байна.
	4. Хичээлийг цаашид eic.mn, mpa.gov.mn-д байршуулж, онлайн сургалт болгохтой холбоотой ямар нэгэн зөвлөмж байна уу?	Энэ талаар өгөх ямар нэг зөвлөмж/санал үгүй.
Ч.Бат-Өлзий, “Зэрлэг амьтан, ургамлын эсрэг гэмт хэрэгтэй тэмцэх үндэсний чадавхыг бэхжүүлэх нь” төслийн зөвлөх	1. Бие хамгаалах хэрэгсэл, галт зэвсэг ашиглах тал дээр дараах агуулгыг орхигдуулжээ. Үүнд: - Эсэргүүцлийн хэм хэмжээ аюул заналын зэргийг үнэлэх. - Тохирох бие хамгаалах хэрэгслийн жагсаалт threat level тус бүрээр. Энэ хэсгийн агуулгыг тодорхой оруулах нь зүйтэй. Жишээ зэрлэг амьтны довтолгоо гэж юуг хэлэх вэ? Ямар ямар төрлийн зэрлэг амьтан ямар байдлаар довтолдог гэх мэт зан төрхийн талаас нь. 2-рт. Зөрчил гаргагч этгээдээс гаргаж буй аюул заналын түвшинг үнэлэх, тохирох хариу арга хэрэгслийг зөв сонгох, хэрэв тулгаралт үүсэж болзошгүй байгаль хамгаалагчийн нөхцөлд эргээр шийдэгдэхгүй тохиолдолд хэрхэн тухайн нөхцөлөөс гарах оруулах	Өдгөө Монгол улсад хүчин төгөлдөр мөрдөж буй хууль, эрх зүйн хэм хэмжээний хүрээнд, Анхан шатны сургалтын гарын авлагын “4.2.2. Галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, дүрэмт хувцас хэрэглэх эрх зүйн зохицуулалт” сэдэвт дараах агуулгыг шинээр боловсруулан тусгалаа. Үүнд: 1. Сумны зүрхэвчийн тухай, 2. Галт зэвсгийг хүн ба амьтанд хэрэглэх онцлог, 3. Аюулын түвшинг тодорхойлох нь, 4. Шууд болон зайлшгүй шаардлагаа тодорхойлох, 5. Хэрэглэх хүчний зохист түвшнийг тодорхойлох, 6. Эрсдэл ба үр дагаврыг тооцоолох, 7. Зэрлэг амьтны халдлагаас урьдчилан сэргийлэх арга замууд (Нэмэлт өөрчлөлтийг эхийн дурьдсан бүлгээс харна уу).

	- Энэхүү сургалтын хэсэг нь бүхэлдээ галт зэвсгийн тухай хуулиар шийдэгдэх учир сургалтын төлөвлөгөө нь бүхэлдээ ЦЕГ-ийн галт зэвсгийн сургалтын төвөөс хамаарна. Иймд энэ хэсгийг байлгах шаардлага байна уу?	Байгаль хамгаалагчдад хэрэгцээ, шаардлагатай хэмээн үзээд хэдхэн сарын өмнө хөтөлбөрт боловсруулж тусгасан агуулгаа "Сургалтын төлөвлөгөө нь бүхэлдээ ЦЕГ-ийн галт зэвсгийн сургалтын төвөөс хамаарна. Иймд энэ хэсгийг байлгах шаардлага байна уу?" хэмээн өмнө хийснээ үгүйсгэж буй логик бидэнд нэг л ойлгомжгүй байна. Хэрэв ийм шалтгаанаар энэ хөтөлбөрийн агуулгаас танаад байвал үлэмж хэсэг нь үгүй болох янзтэй. Жишээ нь "Амьтан асрах, авран хамгаалах нь" гэдэг бүлгийг заах боловсон хүчний нөөц манай улсад одоогоор зөвхөн МУИС-д л байгаа. Гэтэл "Өө энэ сэдэв бүхэлдээ МУИС-иас хамааралтай учир байлгах хэрэг байна уу" гэх асуудал ч бас тавьж болох логик гарч байна шүү.
	2. Газрын зургийн стандарт нь Монгол улсын орон зайн мэдээний нэгдсэн UTM WGS 84 проекцоор гаргах ЗГ-ийн 2009 оны 25-р (Геодезийн солбицол, өндөр тусгагийн нэгдсэн тогтолцоо) тогтоолтой (decimal degree). Иймд энэ хэсгийг дурдаад өнгөрсөн нь зүйтэй.	"Геодезийн солбицол, өндөр тусгагийн нэгдсэн тогтолцоог шинэчлэн батлах тухай" Засгийн газрын 2022 оны 07 сарын 05-ны 267-р тогтоолоор "4. Энэ тогтоол гарсантай холбогдуулан "Геодезийн солбицол, өндөр тусгагийн нэгдсэн тогтолцоог батлах тухай" Засгийн газрын 2009 оны 1 дүгээр сарын 28-ны өдрийн 25 дугаар тогтоолыг хүчингүй болсонд тооцсугай" гэжээ. Өөрөөр хэлбэл гарын авлагад дурдахыг санал болгоод буй энэ шийдвэр бүхэлдээ хүчингүй болж, тус улсын хэмжээнд мөрдөхөөргүй болсон байна. Иймд нэгэнт хүчингүй болсон зүйлийг гарын авлагад дурдах шаардлагагүй гэж үзэж байна.
	- Луужингийн хэрэглээнд соронзон орны хазайлтыг дурдаагүй байна. Байгаль хамгаалагчийн үйл ажиллагаа ихэнх тохиолдолд цэргийн тактикийн төлөвлөлт удирдлагатай адил хэрэгжих учир энэхүү тухай бүсийн соронзон орны хазайлт, түүнийг хэрхэн луужин дээрээ залруулахыг заах, мэдлэг олгох нь чухал	Энэ саналыг хүлээн авлаа. Анхан шатны сургалтын гарын авлагын "Хоёр. Байгаль хамгаалагчийн хэрэглэх тоног, төхөөрөмж, багаж, хэрэгсэл" гэсэн бүлгийн "2.2.2. Луужингаар зүг чиг олох, чиглэл хэмжих" дэд сэдэвт холбогдох агуулгыг нэмж тусган, эх бичвэрийг шинэчлэн найруулсны эхээс үзнэ үү.
	3. Тоног, төхөөрөмжийн хувьд - Зургийн аппаратын гол хэрэгцээ нь хууль сахиулах үүднээс гэмт хэргийн газрын нөхцөлийг баримтжуулах, хууль сахиулах үйл ажиллагаанд баримт болгож хавсаргахад чиглэнэ. Иймд энэ талын стандартыг хангасан байх нь нэн чухал. Иймд эдгээр стандартад нийцсэн техникийн үзүүлэлт, зураг авах арга хэлбэрийг илүү дэлгэрэнгүй тодорхой тусгах шаардлагатай.	Дор дурдсан болон бусад үндэслэлээр энэ саналыг хүлээн авах боломжгүй хэмээн үзэж байна. Учир нь Байгаль хамгаалагчийн хувьд зургийн аппаратын ашиглалт нь зөвхөн хэргийн газрын нөхцөлийг баримтжуулахаар хязгаарлагдахгүй бөгөөд байгалийн үзэгдэл юмсыг судлан шинжлэх, баримтжуулах, тайлагнах, мэдээллийн бааз, суурь бүрдүүлэх зэргээр олон чиглэлээр, өргөн хүрээнд ашигладаг хэрэгсэл юм. Ийм учраас байгаль хамгаалагчдад зөвхөн мөрдөгчийн шаардлагад нийцэх техникийн үзүүлэлттэй зургийн аппарат төдийлөн хэрэгцээтэй биш. Ер нь ийм хэрэгслийг тусгайлан сурч, мэргэшсэн мэргэжилтэн л мөрдөн шалгах үйл ажиллагаанд ашигладаг байх. Тэгээд ч байгаль хамгаалагч хүн ямар шаардлагын дагуу гэрэл зураг авах стандарт манай улсад одоогоор үгүй ажээ. Нэгэнт стандарт үгүй болохоор стандартын ямар шаардлагад нийцсэн техникийн үзүүлэлт бүхий гэрэл зургийн хэрэгсэлтэй байх, түүгээр ямар шалгуурт нийцүүлэн зураг авах талаар гарын авлагад тусгах боломжгүй юм.

	- Анхан шатны тусламжийн багцын талаарх мэдээлэл нь байгаль хамгаалагчийн ажлын байрны нөхцөл, ахуйд нийцээгүй байна. USFS төслийн сургалтад дурдагдсан анхны тусламжийн багцыг харна уу.	Гарын авлагын эх материал, хичээл заасан багшийн өгч байгаа агуулга нь www.belenbai.mn-ний хичээлүүдэд суурилсан, илүү иргэн хүн анхан шатны тусламж заавал үзүүлж сурсан байх гэдэг шаардлагын үүднээс хөтөлбөрт заагдсан сэдвүүдийн хүрээнд бэлтгэгдсэн гэдгийг ойлгох шаардлагатай. Тиймээс “Баг” буюу байгаль хамгааллын байгууллага болон “хувь хүн” буюу байгаль хамгаалагчид зориулсан анхны тусламж үйлчилгээний багц гэсэн ялгаатай 2 жагсаалт гаргасан. Хүснэгт 3.1-ийн 30-д чангалуур нэг ширхэг, 35-д дулаан хадгалагч хөнжил нэг ширхэг гэж, мөн Хүснэгт 3.2-ын 9-д дулаан хадгалах хөнжил, 11-т чангалуур гэж тусгасан байгаа тул энэ саналыг нэмэх шаардлагагүй.
	4. Анхан шатны тусламж. - Байгаль хамгаалагчийн ажлын ахуй нөхцөлөөс хамаарч түгээмэл гардаг гэмтэл, эрсдэлд нийцүүлэн гаргах. Жишээ нь биед шингэн дутагдах үед үүсэх шинж тэмдэг, зүрхний хэм алдагдлын үед гарах шинж тэмдэг гэх мэт, хордлого, аливаа хортой зэрлэг амьтны хазсан, хатгасан шинж тэмдгийг таних гэх мэт	Анхан шатны тусламжийн хичээлийг 1. Анхны тусламжийн хайрцаг 2. Амьтанд хазуулж хатгуулсан үед үзүүлэх анхны тусламж 3. Яс хугарал битүү бэртэл гэмтлийн үед үзүүлэх анхны тусламж 4. Цус алдах үед үзүүлэх анхны тусламж 5. Ой хээрийн болон орон байрны түймэрд өртөж түлэгдэх үед үзүүлэх анхны тусламж 6. Усанд живсэн үед үзүүлэх анхны тусламж 7. Химийн бодист хордох болон химийн бодисын ослын үед үзүүлэх анхны тусламж 8. Цахилгаан ослын үед үзүүлэх анхны тусламж 9. Нүд гэмтэх үед үзүүлэх анхны тусламж 10. Артерийн даралт өөрчлөгдөх болон зүрхний шигдээсний үед үзүүлэх анхны тусламж гэсэн 10 бүлэг сэдвийн хүрээнд бэлтгэж сургалтыг орсон бөгөөд биед шингэн дутагдах үед үүсэх шинж тэмдэг, зүрхний хэм алдагдлын үед гарах шинж тэмдэг гэх мэт, хордлого, аливаа хортой зэрлэг амьтны хазсан, хатгасан шинж тэмдгийг таних зэрэг нь анхан шатны сургалтын гарын авлагад бүрэн хэмжээгээр бичигдсэн байгааг гарын авлагын эх бичвэрээс уншиж танилцана уу.
	- Цаг агаарын нөхцөлөөс гарч болзошгүй эрсдэл тэдгээрийг даван туулах арга зам, хэрэгсэл гэх байдлаар зөвхөн тухайн хүн рүүгээ чиглэсэн байдлаар хийх. Жишээ нь ямар хэмжээтэй ямар калори хүнс авч явах, хээрийн хувцас тэдгээрийн давхарлалт гэх мэт.	Анхан шатны сургалтын гарын авлагын “4.2.3. Эргүүл, хяналт шалгалтын ажлыг зохион байгуулах нь” сэдэвт: 1. Цаг агаарын эрсдэлүүд ба тэдгээрийг даван туулах арга, зөвлөмжийг цаг агаарын эрсдэлт үндсэн 8 нөхцлөөр 2. Эргүүл, хяналт шалгалт хийх үед зайлшгүй авч явах хэрэгсэл, хоол хүнсийг: - Үндсэн тоног төхөөрөмж, - Онцгой үед авах арга хэмжээ, - Зайлашгүй анхаарах хоол, хүнсний жагсаалт - Амьд гарах хэрэгсэлүүд зэрэг чиглэлээр тус тус шинээр

		боловсруулж оруулав (Энэ тухай эхээс үзнэ үү).
	5. Эргүүл, төлөвлөлт. - Эргүүлийн төлөвлөлтийн арга агуулга хангалтгүй байна. Ямар зорилгоор хэдэн хүн, хаашаа, юу, эрсдэл, нөхцөл, холбоо барих байгууллага, албан тушаалтан тэдгээрийн утас, урьдчилан мэдэгдсэн эсэх, бэлэн байдал, нэмэлт хүч гэх мэт байдлаар төлөвлөх	Энэ саналтай холбогдуулан Анхан шатны сургалтын гарын авлагын “4.2.3. Эргүүл, хяналт шалгалтын ажлыг зохион байгуулах нь” сэдэвт эргүүл хяналт шалгалтын төлөвлөгөөнд заавал тусгах 14 зүйлийг 4.2-р хүснэгтээр баяжуулан оруулав. Уг нэмэлт, өөрчлөлттэй эх бичвэрээс танилцана уу.
	- Эргүүлийн төлөвлөлтөд авч явах эд зүйлс, тоног төхөөрөмж, хүнс гэх мэт	Анхан шатны сургалтын гарын авлагын “4.2.2. Галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, дүрэмт хувцас хэрэглэх эрх зүйн зохицуулалт” бүлгийн “Байгаль хамгаалагчийн дүрэмт хувцас” сэдэвт дараах агуулгыг боловсруулж оруулав. Үүнд: 1. Дүрэмт хувцасны үндсэн зорилго. 2. Аюулгүй байдлыг хангахад дүрэмт хувцасны үүрэг. 3. Дүрэмт хувцасны танигдах байдал. 4. Дүрэмт хувцасны үйл ажиллагаанд нийцсэн байдал. 5. Дүрэмт хувцасны байгаль орчинд ээлтэй байдал. 6. Дүрэмт хувцасны иж бүрдэл. Эдгээр агуулгыг эх бичвэрээс үзнэ үү.
	6. Харилцааны талаар - Сөргөлдсөн байдлыг намжаах арга техник асуудлыг нэмж оруулбал зүйтэй санагдаж байна.	Энэ санлыг хүлээн авлаа. Дундн шатны сургалтын гарын авлагын эхэд “4.4.4. Сөргөлдөөн, түүнийг намжаах арга техник” гэсэн дэд сэдэв нэмэн боловсруулж оруулав. Уг нэмэлтэд, байгаль хамгаалах салбарт үүсдэг сөргөлдөөний үндсэн шалтгаан, түүнээс улбаалсан сөргөлдөөнийг намжаах арга техникийн асуудлыг авч үзсэн болно (Эхийг 4-р бүлгээс үзнэ үү).
	Нэмэлт санал: Сургалтыг хийхдээ сургагч багш нарыг зөвхөн байгаль хамгаалагч дотроос туршлага, ур чадварыг үндэслэн сонгож авах зүйтэй болов уу ингэснээр ур чадвар, туршлагыг дамжуулах, мөн үүсч гарсан нөхцлийг хэрхэн шийдвэрлэх арга туршлага зэрэг үнэт практик өвлөгдөнө. Иймд тухайн асуудлыг өөрөө хийж үзсэн хүн л хийнэ. Өөрөө хийж үзээгүй зүйлээ заахгүй гэсэн зарчмыг оруулвал ямар вэ?	Сургач багшийг байгаль хамгаалагчдаас бэлдэх тухай энэ санал нь гүйцэтгэгч багийн гэрээгээр хүлээсэн ажил, үүрэгтэй хамааралгүй ажээ. Иймд уг асуудлаа эрх мэдэл бүхий холбогдох газарт нь толилуулахыг санал болгож байна.
	Мөн сертификат өөрөө насжилттай байх хэрэгтэй болов уу. Зарим сургалт жишээ нь анхны тусламжийн Улаан загалмайн нийгэмлэгээс олгодог сертификат 2 жилийн настай байдаг. Учир нь ур чадвар мардагдан иймд давтан сэргээх шаардлагатай гэж үздэг юм билээ. Бодвол мэдээж ард нь гашуун туршлагаар нотлогдсон байдаг бизээ. Иймд	Энэ нь гүйцэтгэгчийн гэрээгээр хүлээсэн үүргээс тусдаа асуудал болоолтой. Иймд уг асуудлыг зохих эрх, үүрэг хүлээсэн тэр байгууллагад хандаж тавихыг зөвлөж байна.

	албан тушаалын зэргээс хамаарч анхан болон дунд шатны ахисан түвшний сургалтуудыг тодорхой хугацаанд дахин авч сертификатыг шинэчилж байхыг анхнаасаа шаардах нь богино хугацаанд чадавхитай хүний нөөц, байгаль хамгаалагчийн ажлын уламжлал, соёлыг төлөвшүүлэх чухал алхам болох биз ээ.	
О.Баярмаа, БОУАӨЯ-ны Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн бодлогын хэрэгжилтийн газрын мэргэжилтэн	1. Байгалийн хамгаалагчийн 3 шатны багц сургалтад хамрагдсан сертифкатыг "Мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн төв"-ийн дипломтой дүйцүүлэх боломжтой талаарх дүгнэлтийг "Боловсролын үнэлгээний төв"-д МУИС-аас хүргүүлэх	1. Дээд боловсролын тухай Монгол улсын хууль болон бусад эрх зүйн баримт бичгийн хүрээнд авч үзвэл МУИС-ийн хувьд ийм асуудлыг авч хэлэлцээд дүгнэлт гаргах эрх зүйн зохицуулалт, хэм хэмжээ одоогоор байхгүй ажээ. 2. Нөгөө талаар, Байгаль хамгаалагчдыг мэргэшүүлэх энэ хөтөлбөр бол өсгөж тооцоход 2 кр цагийн багтаамжтай хичээлийн агуулгын хүрээнд боловсорсон байна. Гэтэл үүнийг хамгийн багаар бодоход 60 кр цагийн багтаамжтай хичээлээр 2 жилийн хугацаанд олгодог МСҮТ-ийн *дипломын боловсролтой* дүйцүүлэх нь учир дутагдалтай хэмээн үзэж байгаа тул гүйцэтгэгч багаас ийм дүгнэлт гаргах боломжгүй.
	2.МУИС-ийг бүрэн цахимжсан сургууль гэж үзэж байгаа тул сургалтын модулийг зөвхөн цаасан хэлбэрээр хүлээлгэн өгөх нь дутагдалтай санагдаж байна. Мөн ажлын даалгаварт тусгагдсан "тест, видео"-г цахим хэлбэрээр яаманд хүлээлгэн өгөх. Өөрөөр хэлбэр, эхний тестэд хангалттай оноо аваагүй тохиолдолд дараагийн тестийг ажиллах боломжгүй байдлаар оруулж өгөх, заавар зөвлөмжийг видео хэлбэрээр оруулж өгөх.	Гүйцэтгэгч талаас сургалтын гарын авлага болон түүнтэй холбогдолтой сургалтын бүх хэрэглэгдэхүүн (эх зохиол, асуулт, даалгавар, дадлага ажил, бие даалтын сэдэв, тест, тэдгээрийн хариулт, зураг, бүдүүвч, график, сургалтын видео, PowerPoint орчинд боловсруулсан сургалтын хэрэглэгдэхүүн г.м.)-ийг цахим байдлаар бэлдээд нийт 869 MB багтаамжтай материалыг тоон хэлбэрээр төслийн нэгжид өгсөн байгаа. Та бүхэнд ажлын шугамаар очих биз дээ. Эдгээр эх материал, тест, хэрэглэгдэхүүнийг зохих платформд хэрхэн байршуулж, ямар горимоор ажиллуулах нь Байгаль орчны асуудал эрхэлсэн Төрийн захиргааны төв байгууллагын эрх, үүрэг бүхий албан тушаалтны шууд удирдлагаар хэрэгжих IT-ийн инженер, техникийн ажилтнуудад хамаарах ажил байх аа.

УЛААНБААТАР ХОТ
ДЭЛГЭР КОНСАЛТИНГ ХХК
ТТТ3464 ≈5929849

ДЭЛГЭР КОНСАЛТИНГ ХХК-ИЙ ЗАХИРАЛ,

ПРОФЕССОР Х.ТЭРБИШ

2-р хавсралт

БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧДЫГ МЭРГЭШҮҮЛЭХ АНХАН БА ДУНД ШАТНЫ СУРГАЛТАНД ОРОЛДЦОГСОДЫН БҮРТГЭЛ
(2025 оны 01 сарын 13-17)

№	Овог, нэр	Оршин суугаа газар, албан тушаал	Энэ албан тушаалд хэд дэх жилдээ ажиллаж буй	Боловсрол, мэргэжил	Регистрын ба утасны дугаар, цахим шуудангийн хаяг	Аль шатны сургалтанд хамрагдах	Сертифи-катын дугаар
Хан Хэнтийн дархан цаазат газрын хамгаалалтын захиргаа							
1	А.Амармэнд	УБ хот. Байгаль хамгаалагч	10	Дээд. Аялал жуулчлал	ИЦ80081713: 95999976:	Анхан	
2	Э.Эрдэнэболд	Сэлэнгэ аймаг. Ерөө сумын Бугант тосгон	1	Бүрэн дунд	СБ88061742: 88199679:	Анхан	
3	Б.Ганболд	УБ, Байгаль хамгаалагч	1	Бүрэн дунд	ТИ80030910: 99737428:	Анхан	
Богдхан уулын дархан цаазат газрын хамгаалалтын захиргаа							
4	Л.Амартүвшин	УБ, Байгаль хамгаалагч	2	Цахилгаанчин, тусгай дунд	УД70081619: 88210877:	Анхан	
5	Б.Ариунболд	УБ, Байгаль хамгаалагч	2	Эрх зүйч, дээд	ПД79092770: 88991889:	Анхан	
6	Б.Сансар	УБ, Байгаль хамгаалагч	1	Малын их эмч, дээд	НЙ81040612: 89470005:	Анхан	
Горхи-Тэрэлжийн байгалийн цогцолборт газрын хамгаалалтын захиргаа (Ахлах мэргэжилтэн Н.Эрдэнэбилэг-99088154)							
7	С.Баасанхорол	Байгаль хамгаалагч	6	Экологич, байгаль хамгаалагч, дээд	УД89092926: 89054052:	Дунд	
8	М.Мэндсайхан	Төв аймаг. Байгаль хамгаалагч	6	Эдийн засагч	ФБ87112879: 99331616:	Анхан	
9	Б.Буджав	Байгаль хамгаалагч	6	Экологич, байгаль хамгаалагч, дээд	НУ85100335: 88779229:	Дунд	
10	С.Содов	Байгаль хамгаалагч	25	Экологич, байгаль хамгаалагч, дээд	ЦЕ77012011: 80650593:	Дунд	
11	О.Пүрэврагчаа	Байгаль хамгаалагч	25	Экологич, байгаль хамгаалагч, дээд	ЙЮ73082019: 93461234:	Анхан	
12	Н.Оюундаваа	Байгаль хамгаалагч	29	Экологич, байгаль хамгаалагч, дээд	ХД74082831: 89991902:	Дунд	

Хустайн нурууны байгалийн цогцолборт газрын хамгаалалтын захиргаа (Мэргэжилтэн Ууганбаяр-85452299)							
13	Доржсүрэнгийн Болд-Эрдэнэ	Байгаль хамгаалагч	7	Бүрэн дунд	НА95112017: 89933300	Дунд	
14	Төмөрбаатарын Шижирбаатар	Байгаль хамгаалагч	5	Өрмийн инженер	НА95021278: 86207773	Анхан	
15	Сандагдоржийн Гэлэгжамц	Байгаль хамгаалагч	0.1	Бүрэн дунд	ЙГ95053011: 95449523	Анхан	

1-р хавсралт

Хичээлийн хуваарь. Байгаль хамгаалагчдын мэргэшүүлэх сургалт

Гараг, огноо	Цаг	Анхан шат	Дунд шат
		Багш, хичээлийн сэдэв, танхим	Багш, хичээлийн сэдэв, танхим
Даваа. 2025.01.13	7.00-8.50	Сургалтанд оролцогсод УБ-аас Хустайд очих, байрлах	
	8.50-9.50	Цай уух, хичээлийн бэлтгэл, сургалтын нээлт, танилцах уулзалт, сургалтын тухай товч танилцуулга	
	10.00-11.30	Доктор, дэд хурандаа Д.Бадамцэцэг (ДХИС). Хээрийн эргүүл, хяналтын ажлын төлөвлөлт, зохион байгуулалт, тайлагнал -1	Доктор Л.Ариунжаргал (МУБИС). Харилцааны ур чадвар ба хувь хүний хөгжил-1
	11.30-11.50	Завсарлага	
	11.50-13.20	Доктор, дэд хурандаа Д.Бадамцэцэг (ДХИС). Хээрийн эргүүл, хяналтын ажлын төлөвлөлт, зохион байгуулалт, тайлагнал -1	Доктор Л.Ариунжаргал (МУБИС). Харилцааны ур чадвар ба хувь хүний хөгжил-2
	13.20-14.00	Их завсарлага	
	14.00-15.30	Профессор Б.Оюунцэцэг (МУИС). БИОСАН. Байгалийн ургамлын судалгааны аргууд-1	Доктор Л.Ариунжаргал (МУБИС). Харилцааны ур чадвар ба хувь хүний хөгжил-3
	15.30-15.50	Завсарлага	
	15.50-17.20	Профессор Б.Оюунцэцэг (МУИС). БИОСАН. Байгалийн ургамлын судалгааны аргууд-1	Доктор Л.Ариунжаргал (МУБИС).Харилцааны ур чадвар ба хувь хүний хөгжил-4
Мягмар. 2025.01.14	9.00-10.30	Доктор С.Баярхүү (Монголын Байгаль хамгаалагчдын холбооны гүйцэтгэх захирал). Байгаль хамгаалагч, түүний ажил үүрэг-1	Доктор, дэд хурандаа Д.Бадамцэцэг (ДХИС). Байгаль орчны салбарын бодлого, хууль, тогтоомж, эрх зүйн орчин, Олон улсын хамтын ажиллагаа - 1
	10.30-10.50	Завсарлага	
	10.50-12.20	Доктор С.Баярхүү (Монголын Байгаль хамгаалагчдын холбооны гүйцэтгэх захирал). Байгаль хамгаалагч, түүний ажил үүрэг-2	Доктор, дэд хурандаа Д.Бадамцэцэг (ДХИС). Байгаль орчны салбарын бодлого, хууль, тогтоомж, эрх зүйн орчин, Олон улсын хамтын ажиллагаа - 2
	12.20-13.00	Их завсарлага	
	13.00-14.30	Доктор С.Баярхүү (Монголын Байгаль хамгаалагчдын холбооны гүйцэтгэх захирал). Байгаль хамгаалагч, түүний ажил үүрэг-3	Доктор Ц.Сэр-Од (МУБИС). Хөтөч, тайлбарлагч-1
	14.30-14.50	Завсарлага	

	14.50-16.20	Дэд профессор С.Шар (МУИС). БИОСАН. Хөхтний судалгааны арга-1.	Доктор, дэд хурандаа Д.Бадамцэцэг (ДХИС). Байгаль орчны салбарын бодлого, хууль, тогтоомж, эрх зүйн орчин, Олон улсын хамтын ажиллагаа - 3
	16.20-16.40	Завсарлага	
	16.40-18.10	Дэд профессор С.Шар (МУИС). БИОСАН. Хөхтний судалгааны арга-2.	Доктор, дэд хурандаа Д.Бадамцэцэг (ДХИС). Байгаль орчны салбарын бодлого, хууль, тогтоомж, эрх зүйн орчин, Олон улсын хамтын ажиллагаа - 4
Лхагва. 2025.01.15	9.00-10.30	Доктор Д.Лхагвасүрэн (МУИС). Байгаль хамгаалагчийн хэрэглэх хэрэглэх тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгсэл-1.	Доктор Ц.Сэр-Од (МУБИС). Хөтөч, тайлбарлагч-1
	10.30-10.50	Завсарлага	
	10.50-12.20	Доктор Д.Лхагвасүрэн (МУИС). Байгаль хамгаалагчийн хэрэглэх хэрэглэх тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгсэл-2.	Профессор Х.Тэрбиш (МУИС). Зэрлэг амьтан авран хамгаалах үйл ажиллагаа -1.
	12.20-13.00	Их завсарлага	
	13.00-14.30	Доктор Д.Лхагвасүрэн (МУИС). Байгаль хамгаалагчийн хэрэглэх хэрэглэх тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгсэл-3.	Дэд профессор С.Шар (МУИС). Хөхтөн амьтдыг аврах, асран хамгаалах нь.
	14.30-14.50	Завсарлага	
	14.50-16.20	Доктор Д.Лхагвасүрэн (МУИС). БИОСАН. Хөхтний судалгааны арга-3.	Профессор Х.Тэрбиш (МУИС). Шувуу, хоёр нутагтан, мөлхөгч амьтдыг аврах, асран хамгаалах нь.
	16.20-16.40	Завсарлага	
	16.40-18.10	Профессор Х.Тэрбиш (МУИС). БИОСАН. Загас, хоёр нутагтан, мөлхөгчдийн судалгааны арга.	
Пүрэв. 2025.01.16	9.00-10.30	Доктор Д.Өсөхжаргал (МУИС), магистр Г.Ууганбаяр (Хустайн БЦГ). БИОСАН. Шувуудын тархац, нягтшилыг үнэлэх судалгааны арга-1.	Магистр Б.Нарангуа (WCS). SMART программ 1.
	10.30-10.50	Завсарлага	
	10.50-12.20	Доктор Д.Өсөхжаргал (МУИС), магистр Г.Ууганбаяр (Хустайн БЦГ). БИОСАН. Шувуудын тархац, нягтшилыг үнэлэх судалгааны арга-2.	Магистр Б.Нарангуа (WCS). SMART программ 2.
	12.20-13.00	Их завсарлага	
	13.00-14.30	Анагаах ухааны магистр, ахмад Б.Даваацэрэн (ОБЕГ). Аюулгүй ажиллагаа ба анхны тусламж -1	Магистр Б.Нарангуа (WCS). SMART программ 3.
	14.30-14.50	Завсарлага	
	14.50-16.20	Анагаах ухааны магистр, ахмад Б.Даваацэрэн (ОБЕГ). Аюулгүй ажиллагаа ба анхны тусламж -2	Магистр Б.Нарангуа (WCS). SMART программ 4.

	16.20-16.40	Завсарлага	
	16.40-18.10	Анагаах ухааны магистр, ахмад Б.Даваацэрэн (ОБЕГ). Аюулгүй ажиллагаа ба анхны тусламж -3	Магистр Б.Нарангуа (WCS). SMART програм 5.
Баасан. 2025.01.17	7.00-8.00	Сургалтанд оролцож буй бүх байгаль хамгаалагчдад эмнэлэгийн зарим үзлэг хийх, зөвлөлгөө өгөх	
	8.00-9.30	Анагаах ухааны магистр, ахмад Б.Даваацэрэн (ОБЕГ). Аюулгүй ажиллагаа ба анхны тусламж -4	Магистр Б.Нарангуа (WCS). SMART програм 6.
	9.50-11.10		Магистр Б.Нарангуа (WCS). SMART програм 7.
	11.20-12.00	Мэдлэгийн түвшин тогтоох даалгавар гүйцэтгэх	
	12.10-13.10	Санал асуулга, ярилцлага, сургалтын мониторингийн судалгаа. Сертификат гардуулах болон сургалтын хаалтын үйл ажиллагаа	
	13.20-14.00	Үдийн хоол	
	15.00-17.00	Хустайн БЦГ-т экскурс хийж сэргээн нутагшуулсан тахь, бусад ан амьтан үзэх.	
	17.00-19.00	Сургалтанд оролцогсод Хустайгаас УБ-т ирнэ.	

СУРГАЛТАД ХАМРАГДСАН БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧДАД ОЛГОСОН СЕРТИФИКАТ

6-р хавсралт

БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧИЙГ МЭРГЭШҮҮЛЭХ АНХАН ШАТНЫ СУРГАЛТАД ОРОЛЦОГСДЫН АХИЦ ДЭВШЛИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫГ ҮНЭЛЖ, МЭДЛЭГ ШАЛГАХ ДААЛГАВАР

Нэр:...
Хугацаа: 45 минут
Огноо: ....

1. **Ямар боловсрол мэргэжилтэй иргэнийг байгаль хамгаалагчаар ажиллуулах бэ?**
   а. байгаль орчны чиглэлээр сургалт эрхлэх тусгай зөвшөөрөл бүхий сургуулийн мэргэжлийн сургалтанд хамрагдаж төгссөн иргэнийг байгаль хамгаалагчаар ажиллуулна.
   б. байгаль орчин, төрийн албаны чиглэлээр сургалт эрхлэх тусгай зөвшөөрөл бүхий сургуулийн мэргэжлийн сургалтанд хамрагдаж төгссөн иргэнийг байгаль хамгаалагчаар ажиллуулна.
   в. сургалт эрхлэх тусгай зөвшөөрөл бүхий ямарч сургуулийн мэргэжлийн сургалтанд хамрагдаж төгссөн иргэнийг байгаль хамгаалагчаар ажиллуулна.
   г. ерөнхий боловсролын сургууль төгссөн ямар ч хүнийг байгаль хамгаалагчаар ажиллуулна.

2. **Байгаль хамгаалагч хариуцсан нутаг дэвсгэртээ улсын байцаагчийн ямар эрхийг хуульд тусгайлан заасан тохиолдолд хэрэгжүүлэх бэ?**
   а. байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хянах явцдаа тухайн иргэний болон тээврийн хэрэгслийн баримт бичгийг шалгах, зөрчил илэрсэн тохиолдолд баримт бичиг, хууль бусаар агнасан, түүсэн, бэлтгэсэн, олборлосон байгалийн баялаг, ашигласан техник, тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгслийг хураах;
   б. Зөрчлийн тухай хууль зөрчсөн хүн, хуулийн этгээдэд шийтгэл оногдуулах, албадлагын арга хэмжээ авах;
   в. Зөвхөн (b)-д заасан эрхийг
   г. (a), (b)-д заасан эрхийг

3. **Ямар тохиолдолд байгаль хамгаалагч галт зэвсэг авч явах эрхтэй бэ?**
   а. байгаль хамгаалагч хууль тогтоомжийн биелэлтийг хянан шалгах үедээ галт зэвсэг биедээ авч явах эрхтэй.
   б. байгаль хамгаалагч хээрийн нөхцөлд хууль тогтоомжийн биелэлтийг хянан шалгах үедээ галт зэвсэг биедээ авч явах эрхтэй.
   в. байгаль хамгаалагч ажлаа хийх болгондоо галт зэвсэг биедээ авч явах эрхтэй.
   г. байгаль хамгаалагч галт зэвсэг биедээ авч явах эрхгүй.

4. **Байгаль хамгаалагч албан үүргээ гүйцэтгэх явцдаа бусдын нөлөөгөөр хөдөлмөрийн чадвараа түр алдсан, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон, амь насаа алдсан тохиолдолд түүнд болон түүний ар гэрт нь дараах буцалтгүй тусламж, цалингийн зөрүүг олгоно:**
   а. хөдөлмөрийн чадвараа түр алдсан тохиолдолд эмнэлэгийн чөлөөтэй байсан хугацааны тэтгэмж, албан тушаалын үндсэн цалингийн зөрүүг
   б. хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон тохиолдолд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тэтгэвэр, албан тушаалын үндсэн цалингийн зөрүүг
   в. амь насаа алдсан тохиолдолд ар гэрт нь хохирогчийн 3 жилийн үндсэн цалинтай тэнцэх хэмжээний нэг удаагийн буцалтгүй тусламж
   г. дээрх бүгд

5. **Зөрчлийн улмаас хуулиар хамгаалагдсан эрх, эрх чөлөө, ашиг сонирхол зөрчигдсөн гэж үзэж эрхээ сэргээлгэхээр гаргасан хүсэлтийг:**

а. Гомдол
б. Мэдээлэл
в. Хүний эрх зөрчсөн үйлдэл
г. дээрх бүгд буруу

6. **Зөрчил үйлдэхээр бэлтгэх, завдах болон үйлдэгдсэн талаар зөрчил шалгах эрх бүхий байгууллагад ирүүлснийг:**
а. Гомдол
б. Мэдээлэл
в. Хүсэлт
г. Дээрх бүгд буруу

7. **Улсын байцаагч гомдол мэдээллийг хүлээн авч бүртгээд ямар ажиллагаа явуулах вэ?**
а. Зөрчлийн хэрэг үүсгэх
б. Хэргийн газрыг хамгаалж, зөрчил шалгах тодорхой ажиллагаа явуулна.
в. Шийтгэл оногдуулна.
г. Зөрчлийг хэрэг үүсгэхээс татгалзана.

8. **Байгаль хамгаалагч, улсын байцаагч нар хяналт шалгалтын ажлын үр дүнг тайланд тусгаж, ямар хугацаанд бичиж танилцуулах вэ?**
а. 24 цаг
б. Тухайн ажлыг хийж дуусмагц тайлан бичиж, удирдлагад даруй танилцуулна.
в. 72 цаг
г. 48 цаг

9. **Тайланд тусгавал зохих зүйлийн аль нь хамаарах вэ?**
а. Ажиллагааны агуулга ба түүний явцад илэрсэн нөхцөл байдал
б. Ажиллагаа явагдсан дэс дараалал
в. Ажиллагааны үр дүн, тайлбарын агуулга
г. Дээрх бүгд зөв

10. **Хамгийн олон эндемик ургамлын зүйлтэй ургамал газарзүйн тойргийг нэрлэнэ үү.**
а. Монгол-Дагуурын уулын ойт хээрийн тойрог
б. Хянганы уулын нугат хээрийн тойрог
в. Дорнод Монголын хээрийн тойрог
г. Монгол-Алтайн уулын хээрийн тойрог

11. **Судалгааны зориулалтаар ургамлын цуглуулга хийх хамгийн тохиромжтой үеийг нэрлэнэ үү.**
а. 10-16 цагийн хооронд
б. Үдшийн бүрийнд
в. Үүрээр
г. Цаг хамаагүй

12. **Ургамлын бүлгэмдлийн арвийг хэрхэн тодорхойлох вэ?**
а. Тодорхой хэмжээтэй талбайд зүйл тус бүрээр хэчнээн бодгаль байгааг бусад зүйлтэй харьцуулах
б. Тодорхой хэмжээтэй талбайд байгаа зүйлийг тоолох
в. Тодорхой хэмжээтэй талбайд байгаа зүйлийг жинлэх
г. Тодорхой хэмжээтэй талбайд байгаа зүйлийг нүдэн баримжаагаар

13. **Ургамлын тусгаг бүрхцийг хэрхэн тодорхойлох вэ?**
а. Талбайг эгц дээрээс нь харж нүдэн баримжаагаар тодорхойлно.
б. Ургамлын нягтшилыг тодорхойлно.
в. Багажаар тодорхойлно.

г. Ургамлын биомассыг хайчилж жинлэнэ.

14. Амьтны популяцийн нягтшил гэж ямар үзүүлэлт вэ?
а. Нийт бодгалийн тоо
б. Судалгааны явцад ажигласан бодгалийн тоо
в. Нэгж талбай (эсвэл эзлэхүүн) дахь бодгалийн тоо
г. Нийт тоологдсон бодгалийн тоо

15. Хос ажиглагчийн аргаар судалгаа хийх явцад 1-р ажиглагч янгирын 2 тэх, 2 ямаатай 4 бодгаль харжээ. Харин 2-р ажиглагч 2 тэх, 2 ямаатай 4 бодгалиас гадна 3 тэх, 4 ямаатай 7 бодгаль 1 тэхтэй 3 бодгаль тус тус харсан бол хоёр ажиглагч нийтдээ хэдэн бодгаль харсан бэ?
а. 8 бодгаль
б. 15
в. 18
г. 14

16. Судлаач говийн бүсэд 5 зүйлийн 10 бодгаль, цөлжүү хээрт 2 зүйлийн 8 бодгаль, хуурай хээрт 1 зүйлийн 10 бодгаль, хээрийн бүсэд 1 зүйлийн 16 бодгаль мэрэгч амьтад тус тус барьсан бол харьцангуй элбэгшлийн хувьд аль бүс илүү байна вэ?
а. Говь
б. Хээр
в.Хуурай хээр
г. Цөлжүү хээр

17. Аль нь мониторинг судалгааны үндсэн шаардлага вэ?
а. Нэг цэгт судалгаа хийх
б. Ижил хугацаанд судалгаа хийх
в. Ижил аргаар судалгаа хийх
г. Нэг цэгт, ижил хугацаанд, ижил аргаар судалгаа хийх

18. Махчин амьтан түүний идэш бологч амьтан хоёрын харилцааны эцсийн үр дүн юунд хүргэх вэ?
а. Идэш бологчийг устгах
б. Идэш бологчийн тоо огцом буурах
в. Махчин амьтны тоо толгой эрс өсөх
г. Хоёр популяцид байгалийн шалгарал эрчимжих

19. Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй гэдэг торохойлолтод аль нийцэх вэ?
а. Хөдөлмөрлөх явцад хүний ажиллах чадвар, эрүүл мэндийг хэвээр хадгалах, эрүүл, аюулгүй нөхцөлийг бүрдүүлэхэд чиглэсэн нийгэм, эдийн засаг, зохион байгуулалт, техник, технологи, ариун цэвэр, эрүүл ахуйн арга хэмжээ авах эмчлэх, сувилах, нөхөн сэргээх, эрсдэлээс хамгаалах үйл ажиллагааг хэлнэ.
б. Хөдөлмөрлөх явцад хүний эрүүл мэнд, хөдөлмөрлөх чадварт үйлдвэрлэлийн аюултай, хүчин зүйлийн нөлөөллийн түвшин нь эрүүл ахуйн хэтрээгүй байхыг хэлнэ.
в. Хими, физик, биологийн хүчин зүйлээс шалтгаалан хүний бие махбод, мэдрэл сэтгэхүйд өөрчлөлт орж өвчлөх, хөдөлмөрийн чадвараа түр болон бүрэн алдахаас урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн үйл ажиллагааг хэлнэ.
г. Бүгд зөв

20. Иргэнийг үйлдвэрлэлийн осол, хурц хордлого, мэргэжлээс шалтгаалах өвчинд хүргэж болзошгүй ажлын байрны нөхцөлийг юу гэж нэрлэдэг вэ?
а. хөдөлмөрийн нөхцөл
б. ажлын байран дахь эрсдэл
в. эрсдэлийн үнэлгээ

г. ажлын байр

21. Анхны тусламж үзүүлэхэд нэн тэргүүнд хэрэглэгдэх зүйлсийг нэрлэнэ үү.
а. халуун хэмжигч, өвчин намдаах эм бэлдмэл бүхий иж бүрдэл
б. ариутгал цэвэрлэгээний шингэн
в. бээлий, наалт хөвөн, бинт зэрэг ороох, боох материал
г. Дээрх бүгд хэрэгтэй

22. Зөгийд хатгуулсан үед үзүүлэх тусламжийн дарааллыг нэрлэ.
а. Зөгийд хатгуулсан хэсэгт аспириныг норгож үрэх, хатгуулсан даруйдаа зөгийгүй газар руу хурдан явах, шархыг савангаар угаах, иод, спиртээр арчих, хүйтэн жин тавих, тос түрхэх, өвчин намдаах эм хэрэглэнэ.
б. Зөгийд хатгуулсан хэсэгт аспириныг норгож үрэх, хатгуулсан даруйдаа хүйтэн жин тавих, тос түрхэх, өвчин намдаах эм хэрэглэнэ.
в. Зөгийд хатгуулсан хэсгийн шархыг савангаар угаах, иод, спиртээр арчих, хүйтэн жин тавих, тос түрхэх, өвчин намдаах эм хэрэглэнэ.
г. Зөгийд хатгуулсан даруйдаа зөгийгүй газар руу хурдан явах, тос түрхэх, өвчин намдаах эм хэрэглэнэ.

23. Могойд хазуулсан үед тэр тэр даруйд нь ямар хугацаанд дээд доод талд чангалуур тавьж боох вэ?
а. 5-10 минут дотор
б. 1-2 минут дотор
в. эмнэлэгт очихоос өмнө 30 минутын дотор
г. эхлээд хүйтэн жин тавиад 20 минутын дараа

24. Ясны хугарлыг илрүүлэхдээ . . . . эхлэн биед ямар нэгэн зай үлдээхгүй шалгана.
а. хөлөөс толгой хүртэл бүх хэсэгт
б. толгойноос хөл хүртэл бүх хэсэгт
в. хугарсан хэсгээс эхлэн бүх хэсэгт
г. цус гарсан хэсгээс эхлэн бүх хэсэгт

25. Цус алдсан үед боолт хийж байхад хамгийн чухал зүйл аль нь вэ?
а. боолтын хэсэгт цагийг бичих
б. шарханд гадны биет зоогдсон байх
в. дотуур цус алдалт
г. бүгдийг анхаарах

26. Ой хээрийн болон орон байрны түймэрт өртөж түлэгдэх үед анхны тусламж үзүүлэхэд зөвшөөрөх зүйлсийг нэрлэ.
а. түлэгдэлтийн цэврүүг хагалах, баавгайн тос түрхэх
б. түлэгдсэн хэсэгт цас мөс тавих, сахар, эм тариа түрхэх
в. түлэгдсэн хэсгийг хүйтэн усанд 10-15 минут байлгах эсвэл мөс тавих шанагаар ус асгах
г. түлэгдсэн хэсгийг усаар шавшиж хөргөсний дараа ариутгасан бинт боолтоор дарж боох

27. Усанд осолдсон хүнд анхны тусламж үзүүлэх үед хийгдэх арга ажиллагааг нэрлэ.
а. Цээжний доод хэсэгт буюу өвчүүний голд нэг гарынхаа алгыг байрлуулж нөгөө гараараа түгжиж, хоёр гараа нугалахгүйгээр цээжин дээр дарах маягаар амьсгал сэргээнэ.
б. Уснаас гаргасан хүнээ ганц хүн мөрөн дээрээ тохох байдлаар үүрч зөөнө.
в. Живж буй хүнийг татан гаргахдаа ар талаас нь сугадан уснаас гаргана.
г. Бүгдээрээ зөв

28. Химийн бодист хордох, ослын үед эмч ирэхээс өмнө авах арга хэмжээг нэрлэ.
а. Түлэгдлийн эх үүсвэрийг өвчтөнөөс салгах
б. Хамгаалалтын хувцас өмсөх, их хэмжээний усаар угаах
в. Бохирдсон хувцсыг устгах, физиологийн уусмал ашиглах
г. бүгд зөв

29. Цахилгааны осолд өртсөн хүнд анхны тусламж үзүүлэхдээ хамгийн иүрүүнд хийх зүйлийг нэрлэ.
а. Осолдогчийг цахилгаан гүйдлээс чөлөөлөх
б. Хиймэл амьсгал хийх 30:2 зарчмаар
в. Хэвтээгээр нь зөөвөрлөх
г. Эмч дуудах

30. Түймэр унтраахдаа сайн дурын иргэдийг оролцуулах бол ямар зураглалаар ажиллах вэ?
а. Мэдээллийг шуурхай 101-т дамжуулах, мэргэжлийн хүнээр ахлуулах, газар орны байшлыг урьдчилан судлах, хоноглох амрах үед аюулгүй газарт байрлуулах, жижүүр гаргах, хүн хүчээ зөв хуваарилах, гал унтраах хэрэгсэлийг гарын доорх материалаар хийх
б. Мэргэжлийн хүнээр ахлуулах, газар орны байршлыг урьдчилан судлах, хоноглох амрах үед аюулгүй газарт байрлуулах, жижүүр гаргах, хүн хүчээ зөв хуваарилах, гал унтраах хэрэгслийг гарын доорх материалаар хийх
в. Газар орны байршлыг урьдчилан судлах, хоноглох амрах үед аюулгүй газарт байрлуулах, жижүүр гаргах, хүн хүчээ зөв хуваарилах, гал унтраах хэрэгслийг гарын доорх материалаар хийх
г. Газар орны байршлыг урьдчилан судлах, хоноглох амрах үед аюулгүй газарт байрлуулах, жижүүр гаргах, хүн хүчээ зөв хуваарилах

БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧИЙГ МЭРГЭШҮҮЛЭХ ДУНД ШАТНЫ СУРГАЛТАД ОРОЛЦОГСДЫН АХИЦ ДЭВШЛИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫГ ҮНЭЛЖ, МЭДЛЭГ ШАЛГАХ ДААЛГАВАР

Нэр:...
Хугацаа: 45 минут
Огноо ....

1. **Байгалийн баялгийг ашиглах талаар Монгол Улсын үндсэн хуульд тусгайлан хэрхэн зааж өгсөн бэ?**
а. Байгалийн баялгийг ашиглах төрийн бодлого нь урт хугацааны хөгжлийн бодлогод тулгуурлаж, одоо ба ирээдүй үеийн иргэн бүрд эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг нь баталгаажуулах
б. Газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг Үндэсний̆ баялгийн санд төвлөрүүлж тэгш, шударга хүртээхэд чиглэнэ
в. Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг ашиглахдаа байгалийн баялаг ард түмний мэдэлд байх зарчимд нийцүүлнэ
г. Дээрх бүгд зөв

2. **Тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр хэдэн зорилттой бэ?**
а. 17
б. 19
в. 10
г. 12

3. **Алсын хараа 2050-д ногоон хөгжлийн талаар хэрхэн тусгасан бэ?**
   а. Зорилго 6. Байгаль орчинд ээлтэй ногоон хөгжлийг эрхэмлэн экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгална.
   б. Зорилго 6. Байгаль орчинд ээлтэй ногоон хөгжлийг эрхэмлэн байгаль орчны тогтвортой байдлыг хангана.
   в. Зорилго 6. Байгаль орчинд ээлтэй ногоон хөгжлийг эрхэмлэн өнөө болон ирээдүй хойч үе хүртэх нөхцөлийг бүрдүүлж, хүний амьдралын чанарыг сайжруулна.
   г. Зорилго 6. Байгаль орчинд ээлтэй ногоон хөгжлийг эрхэмлэн экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалж, байгаль орчны тогтвортой байдлыг хангаан үр өгөөжийг нь өнөө болон ирээдүй хойч үе хүртэх нөхцөлийг бүрдүүлж, хүний амьдралын чанарыг сайжруулна.

4. **Засгийн газраас бүсчилсэн хөгжлийн бодлого, хүний хөгжлийн бодлого, эдийн засгийн бодлого, хүний эрхийг дээдэлсэн засаглалын бодлого гэсэн үндсэн дөрвөн бодлогын аль хэсэгт байгаль орчны бодлогыг тусгасан бэ?**
   а. нэгдүгээрт буюу бүсчилсэн хөгжлийн бодлогод Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлт, ногоон санхүүжилт гэсэн хэсэгт байгаль орчны салбарын бодлогыг тусгажээ.
   б. хоёрдугаарт буюу хүний хөгжлийн бодлогод Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлт, ногоон санхүүжилт гэсэн хэсэгт байгаль орчны салбарын бодлогыг тусгажээ.
   в. гуравдугаарт буюу эдийн засгийн бодлогод Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлт, ногоон санхүүжилт гэсэн хэсэгт байгаль орчны салбарын бодлогыг тусгажээ.
   г. дөрөвдүгээрт буюу хүний эрхийг дээдэлсэн засаглалын бодлогод Байгаль орчин, уур амьсгалын өөрчлөлт, ногоон санхүүжилт гэсэн хэсэгт байгаль орчны салбарын бодлогыг тусгажээ.

5. **Уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах гэдэг нь**
   а. сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрт шилжих
   б. хүлэмжийн хийн ялгарал нэмэгдэхээс урьдчилан сэргийлэх
   в. нүүрстөрөгч шингээгчийг нэмэгдүүлэх
   г. дээрх бүгд

6. **Уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох гэдэг нь**
   а. уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдсэн өнөөгийн тулгамдаж байгаа болон цаашид тулгарч болзошгүй эмзэг байдлыг бууруулахад чиглэсэн үйл ажиллагаа юм
   б. цаг агаарын эрс тэс үзэгдлийг тэвчихэд чиглэсэн үйл ажиллагаа юм
   в. биологийн олон янз байдлын доройтолд хариу арга хэмжээ авахгүй байх үйл ажиллагаа юм
   г. зөвхөн б

7. **Уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөллийг даван туулах чадвар гэж**
   а. тухайн орон нутаг болон байгаль орчны уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөллийг урьдчилан таамаглах, сэргийлэх чадварыг хэлнэ.
   б. тухайн орон нутаг болон байгаль орчны уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөллийг зохицуулах чадварыг хэлнэ.
   в. тухайн орон нутаг болон байгаль орчны уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөллөөс үүдэх хохирлыг багасгах, нөхөн сэргээх, өөрчлөх чадварыг хэлнэ
   г. Дээрх бүгд

8. **Хүлэмжийн хийн ялгарал, шингээлтийн зөрүүг тэглэхийн тулд**
   а. эрчим хүч, тээвэр, үйлдвэрлэл, хэрэглээний тогтолцоогоо бүрэн өөрчлөх
   б. төрийн бодлого боловсруулах
   в. засгийн газар бүр тус тусдаа бодлого боловсруулах

г. дээрх бүгд зөв

9. Нийтээрээ дагаж мөрдөх хэм хэмжээний акт болох тогтоолыг ямар субъект гаргах бэ?
а. Улсын Их хурал
б. Ерөнхийлөгч
в. Бүх шатны засаг дарга
г. Төрийн захиргааны төв байгууллага

10. Нийтээрээ дагаж мөрдөх хэм хэмжээний акт болох захирамжийг ямар субъект гаргах бэ?
а. Улсын Их хурал
б. Ерөнхийлөгч
в. Бүх шатны засаг дарга
г. Төрийн захиргааны төв байгууллага

11. Нийтээрээ дагаж мөрдөх хэм хэмжээний акт болох журмын тодорхойлолт
а. Журам - эрх зүйн хэм хэмжээний актын нэгэн төрөл, ямар нэгэн төрлийн үйл ажиллагааны зохион байгуулалтын журмыг тодорхойлсон процедурын хэм хэмжээний цогц
б. Журам - эрх зүйн хэм хэмжээний актын нэгэн төрөл, ямар нэгэн төрлийн үйл ажиллагааны эхлэлийг тодорхойлсон процедурын хэм хэмжээний цогц
в. Журам - эрх зүйн хэм хэмжээний актын нэгэн төрөл, ямар нэгэн төрлийн үйл ажиллагааны зааварчилгааг процедурын хэм хэмжээний цогц
г. Дээрх бүгд биш

12. Биологийн олон янз байдал гэж юу вэ?
а. Биологийн олон янз байдал гэдэг нь дэлхий дээрх амьдралын олон янз байдал, тэдгээрийг бүрэлдүүлэх олон янз, хэв маягт оноосон нэр томьёо юм.
б. Биологийн олон янз байдал гэдэг нь дэлхий дээрх амьд амьтны олон янз байдал, тэдгээрийг бүрэлдүүлэх олон янз, хэв маягт оноосон нэр томьёо юм.
в. Биологийн олон янз байдал гэдэг нь дэлхий дээрх ургамлын олон янз байдал, тэдгээрийг бүрэлдүүлэх олон янз, хэв маягт оноосон нэр томьёо юм.
г. Биологийн олон янз байдал гэдэг нь дэлхий дээрх агаар хөрсний олон янз байдал, тэдгээрийг бүрэлдүүлэх олон янз, хэв маягт оноосон нэр томьёо юм.

13. Зэрлэг амьтан ба ургамлын аймгийн ховордсон зүйлийг олон улсын хэмжээнд худалдаалах тухай конвенцод манай улс хэдэн онд нэгдэн орсон бэ?
а. 1996.04.04
б. 1990.02.02
в. 1995.04.04
г. 1985.04.04

14. Харилцаа гэдэг үгийн гарал үүсэл юу вэ?
а. Англи хэлний "communication"
б. Латин хэлний "communus"
в. Грек хэлний "koinos"
г. Франц хэлний "commune"

15. Харилцааны үр нөлөөг нэмэгдүүлэхэд юу хамгийн чухал вэ?
а. Хурдан хариу өгөх
б. Харилцааны соёл
в. Мэдээллийн хурд
г. Бичгийн харилцааны ур чадвар

16. Харилцааны соёлын үндсэн шинж чанарт аль нь багтах вэ?
а. Зөвшилцөл, хүндэтгэл
б. Ухаалаг үг хэллэг
в. Биеийн хэлэмжийн дутагдал
г. Өөрийн санаагаа тулгах

17. Ёс зүйтэй харилцааны үндэс юу вэ?
а. Мэдээллийн тодорхой байдал
б. Шударга байдал, хүндэтгэл
в. Албан ёсны дүрэм мөрдөх
г. Багийн шийдвэр гаргах чадвар

18. Гэр бүлийн харилцааны онцлогт юу багтах вэ?
а. Эмоцийн холбоо, хүндэтгэл
б. Албан ёсны дүрэм мөрдөх
в. Зөвхөн бичгийн харилцаа
г. Ажлын байранд хэрэглэх ур чадвар

19. Ажлын байрны харилцааг ямар зарчмаар зохицуулах вэ?
а. Харилцааны дүрэм, ёс зүйг сахих
б. Хурдтай мэдээлэл солилцох
в. Багийн уур амьсгалыг орхих
г. Бичгээр мэдээлэл хязгаарлах

20. Казүо Инамори (2016) манлайлагчийн ямар үндсэн шинж чанарыг онцолсон вэ?
а. Зоригтой удирдах
б. Шийдвэр гаргахад бусдын оролцоог хязгаарлах
в. Туйлширсан үзэл баримтлах
г. Алдаа гаргахаас зайлсхийх

21. Багийн харилцаанд хамгийн чухал хүчин зүйл юу вэ?
а. Тодорхой зорилго
б. Зөрчилдөөн
в. Хувийн амжилт
г. Удирдагчийн үг сонсох чадваргүй байдал

22. Итгэлцлийг нэмэгдүүлэх хамгийн үр дүнтэй арга юу вэ?
а. Шүүмжлэх
б. Ил тод харилцах
в. Бусдыг үл тоомсорлох
г. Мэдээллийг нуух

23. Зөв шийдвэр гаргахын тулд хамгийн түрүүнд юу хийх ёстой вэ?
а. Бүх саналыг үл тоомсорлох
б. Эрх мэдлээ нэмэгдүүлэх
в. Нөхцөл байдлыг нарийвчлан шинжлэх
г. Эсэргүүцлийг шууд үгүйсгэх

24. Монгол хөөмий аль аймгийн ямар сумаас гаралтай вэ? Мөн хэдэн төрөл байдаг вэ?
а. Говь-Алтай аймаг, Жаргалан сум (4 төрөл)
б. Ховд аймаг, Дарви сум (5 төрөл)
в. Ховд аймаг, Чандмань сум (4 төрөл)

г. Говь-Алтай аймаг, Баян-Уул сум (5 төрөл)

25. Төв Азийн хөрс шорооноос одоогоос 800,000 жилийн тэртээд холбогдох эртний хүний ул мөр бүхий бууц . . . . сумын нутагт орших Цагаан агуйгаас олдсон байна.

а**.** Баянхонгор аймгийн Баянлиг

б. Баянхонгор аймгийн Бууцагаан

в. Баянхонгор аймгийн Галуут

г. Баянхонгор аймгийн Жинст

26. Монгол орны хойд ба өмнөд захын цэг өргөргийн хувьд хэдэн градусын зөрүүтэй байдаг вэ?

а. 11

б. 12

в. 10

г. 13

27. Монгол орны нутаг дэвсгэрт байгалийн үндсэн хэдэн бүс, бүслүүр байдаг вэ?

а. 4 бүс, 2 босоо бүслүүр

б. 2 бүс, 4 бүс

в. 3 бүс, 2 босоо бүслүүр

г. 4 бүс, 4 босоо бүслүүр

28. Монгол орны эртний амьтан, ургамлын үлдэгдэл агуулсан өвөрмөц тогтоцтой бүс?

а. Хээрийн бүс

б. Говийн бүс

в. Ойт хээрийн бүс

г. Цөлийн бүс

29. Хээрийн бүсийн урдуур баруунаас Их Нууруудын хотгор, Нууруудын хөндийг дамжин зүүн тийш зурвас байдлаар үргэлжлэх бүсийн нэр юу вэ?

а. Хээрийн бүс

б. Говийн бүс

в. Ойт хээрийн бүс

г. Цөлийн бүс

30. Жилийн дундаж температурын 0^0C, VII сарын дундаж температурын $+20^0$C, I сарын дундаж температурын -20^0C-ын изотермтэй бараг давхацдаг бүсийн нэр юу вэ?

а. Хээрийн бүс

б. Говийн бүс

в. Ойт хээрийн бүс

г. Цөлийн бүс

7-р хавсралт

СУРГАЛТЫН ТАЛААРХ БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧДЫН САНАЛ, СЭТГЭГДЭЛ

Энэ сургалт нь миний хувьд үр дүнтэй өгөөжтэй, цаг үеэ олсон сургалт болсон гэж бодож байна. Цаашид байнгын дохиолол байгуулж хэвшүүлэн байлгавал БХ-ийн ур чадвар болон ялангуяа анализ шинжээр өргөн а/х-ын ажиглалт дасан зохицох цаашид тогтвор суурьшилтай ажиллахад түлхэц хөшүүрэг болно гэж бодож байна

ХХУТХГ-ын Байгаль Хамгаалагч Э. Эрдэнэболд миний бие анхан шатны сургалтанд суугаар маш их юм сурч авсан.

Үр дүнтэй, ашиг төвлөсөн сургалт байлаа.
БО- багш ажлын шийдвэр хүртэл & зүйл заалтуудыг шийдвэр гаргах түвшинд бидний санал бодлыг уламжилж үр дүнд хүргэх гүүр болохоор.

• Дахин сургалт зохион байгуулбал гэж зөвлөх, бие даасан арга, техник тоног төхөө-рөмжийн сургалтын практик, энэ ховсруулж авах.

Сургалт сайхан болсон олон зүйл мэдэж авлаа. Сургагч багш нар хариуцлагатай өндөр үр бүтээлтэй байсан. Дустайн Б.Батзориг нээлтэй хамт олонд болсон оролцсон бүх хүн багш нартаа баярлалаа.

Санал бичсэн. Н. Очирбат 01-сар-17 он

ЭНЭХҮҮ СУРГАЛТ НЬ ОЙЛГОМЖТОЙ САЙН БАЙЛАА
МЭДЭХГҮЙ ЗҮЙЛЭЭ ИХ СУРЛАА БАЯРЛАЛАА

Маш их баяртай олон зүйл сурсан баярлалаа.

Үр дүнтэй сургалт боллоо.

Смарт хичээл.
Үргэлж суудал.
Байгаль хамгаалагч хэмрэг.

} сайн байлаа.

Үр дүнтэй сайн сургалт боллоо.

Бүс нутгуудын тусгай хамгаалалттай газруудын тус бүрийх нь онцлогуудад тохируулах.
Жишээ нь: Говийн БХ нарт Ойн сангийн тухай ярвал төдийлөн сонирхолтой биш байх болов уу.

8-р хавсралт. БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧДЫН МЭРГЭШҮҮЛЭХ СУРГАЛТАНД СУДЛАХ СМАРТ ПРОГРАММЫН АГУУЛГЫН САНАЛ БОГОЖ БУЙ ШИНЭЧИЛСЭН ХУВИЛБАР

Үндсэн агуулга	**Сургалтын хэлбэр**	**Цаг**	**Хэнд хамаарах**	
СМАРТ программын сургалт				
СМАРТ программын үндсэн хэрэглээ, ач холбогдол танилцуулга СМАРТ аргазүйн бүтэц зохион байгуулалт СМАРТ аргазүйн Монгол дахь хэрэглээ	Лекц (100%)	4	УБЭБХ БХ ТБХ	
Эргүүлийн төлөвлөгөө гаргаж газрын зураг дээр ажиллах	Лекц (30%) Дадлага (70%)	3	УБЭБХ БХ ТБХ	
СМАРТ мобайл программыг суулгах, гар утасны болон программын үндсэн тохиргоо хийх	Лекц (30%) Дадлага (70%)	2	УБЭБХ БХ ТБХ	
СМАРТ мобайл программыг ашиглан эргүүл, хяналт шалгалтын ажлыг хийх заавар	Лекц (30%)	2	УБЭБХ БХ ТБХ	
Хээрийн дадлага ажил	Дадлага (100%)	3	УБЭБХ БХ ТБХ	
Нийт		14		

9-р хавсралт

БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАГЧДАД ХИЙСЭН ЭМЧИЙН АНХАН ШАТНЫ ҮЗЛЭГИЙН ЕРӨНХИЙ ДҮН

№	Нэр	Атрерийн даралт	Пульс	Сатураци	Эр/эм	Нас	Жин	Сахар
1	БХ-1	160/120	106	92	Эр	55	83	
2	БХ-2	150/100	67	95	Эр	61	70	?шм
3	БХ-3	140/100	90	93	Эр	53	84	
4	БХ-4	160/100	75	93	Эр	54	94	
5	БХ -5	110/70	83	95	Эр	44	91	
6	БХ-6	130/100	97	92	Эр	36	87	
7	БХ-7	180/120	82	95	Эр	55	67	
8	БХ-8	180/120	92	94	Эр	52	95	
9	БХ-9	140/100	89	96	Эр	45	85	
10	БХ -10	120/80	67	97	Эр	30	68	
11	БХ-11	130/100	85	96	Эр	44	92	
12	БХ-12	160/110	83	97	Эр	44	83	
13	БХ-13	130/90	94	94	Эр	35	98	
14	БХ-14	140/100	100	96	Эр	34	107	
16	БХ-15	125/95	74	97	Эр	19		175h

Жич: Цусны даралт өндөр, зүрхний бичлэг хэвийн биш байгаа хүмүүсийг улаан өнгөөр бичсэн болно.